

Omana itsenä näyttämöllä

Rooli päällä vai ei

KATARIINA LANTTO

TIIVISTELMÄ**PÄIVÄYS:**

TEKIJÄ Katariina Lantto	KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA Näyttelijäntaiteen koulutusohjelma		
KIRJALLISEN OSION / TUTKIELMAN NIMI Omana itsenä näyttämöllä. Rooli päällä vai ei	KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET) 42 s.		
TAITEELLISEN / TAITEELLIS-PEDAGOGISEN TYÖN NIMI Eräs tuleva äiti -musiikkiteatterilyhytelokuva (ohjaaja: Hannu-Pekka Peltomaa, teksti: Ilja Lehtinen ja työryhmä, sävellys: Jukka Nylund, leikkaus ja äänisuunnittelu: Manu Penttilä, kuvaaja: Heini Mäntylä, näyttelijä ja työryhmän koollekutsuja: Katariina Lantto, varsinainen ensi-ilta helmikuussa 2020 Helsingissä). Taiteellinen osio on Teatterikorkeakoulun tuotantoa ☐ Taiteellinen osio ei ole Teatterikorkeakoulun tuotantoa (tekijänoikeuksista on sovittu) ☒ Taiteellisesta osiosta ei ole tallennetta ☐			
Kirjallisen osion/tutkielman saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐	Opinnäytteen tiivistelmän saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐
Esitys on sosiaalisesti outo tilanne. Tilaan saapuu joukko ihmisiä, joista osalle annetaan katsojan rooli, ja muutamille määrätty esiintyjän osa. Esitys alkaa, ja katsojat ryhtyvät kuuntelemaan, katsomaan ja vetämään omia johtopäätöksiään siitä, mitä heille halutaan kuvailla. Samanaikaisesti esiintyjä tai esiintyjät ryhtyvät toistamaan etukäteen harjoiteltuja asioita, jotka muodostavat halutun kokonaisuuden. Kun esitys päättyy, esiintyjä tai esiintyjät kiittävät katsojaa tai katsojia. Tilaisuus päättyy ja ihmisjoukko siirtyy takaisin arkeensa. Mutta kuka on tuo esiintyjä? Onko hän aina jossakin roolissa, vai voiko olla mahdollista, että hän olisi ollut juuri äsken oma itsensä? Ja jos näin on, niin missä määrin? Jos omana itsenä näyttämöllä oleminen on mahdollista, niin miten sellaiseen tilaan pääsee? Millä keinoin ja mitä se lopulta tarkoittaa? Mitä vaikutuksia tällaisella olemisella olisi esiintyjään, vastaanäyttelijään tai kokijaan? Tämä opinnäyte kääntää valokeilan arkiseen, henkilökohtaiseen ja intiimiin ihmiseen. Tämä henkilö on arkensa keskellä, omista oloistaan, eikä esitä mitään. Mutta sitten hän astuu näyttämölle. Muutosten vyyhti alkaa vaikuttaa tähän ihmiseen, joka nyt onkin esittäjä. Häntä saattaa alkaa hävettää ja jännittää tai hän voi kokea turvallisuuden tunnetta, olla rehellisenä tilanteessa, hengittää vapaasti ja havainnoida ympäröivää aivan kuin kaikki tapahtuisi ensimmäistä kertaa. Tähän tutkimukseen on koottu Teatterikorkeakoulun opiskelijoiden ajatuksia. Haastateltava joukko on valikoitunut sillä perusteella, että heistä jokainen on ollut kurssilla tai ollut osana esitystä, jossa omaa itseä on käytetty työkaluna tai jopa keinona käsitellä hankaliakin aiheita, kuten representaatiokysymyksiä. Mukana ovat performanssitaiteilija, teatteriohjaaja, kolme tanssijaa ja neljä näyttelijää. Tällainen eri taidealojen kokonaisuus on erityisen mielenkiintoinen, koska jokainen heistä käsittää otsikon hieman eri tavoin taidealansa perinteistäkin johtuen. Haastattelut on toteutettu erikseen, mutta luettavuuden vuoksi litteroitu materiaali on konstruoitu uudelleen muodostamaan kokonaisuus, joka antaa vaikutelman taiteilijoiden toisiaan kommentoivasta keskustelusta.			
ASIASANAT Oma itse, rooli, häpeä, turva, esittäminen, raamit, tilanne, toisto, rehellisyys, riittäminen, ammattiroolit, arkiroolit, kuunteleminen, tietoisuus			

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
1.1. Tutkimuksen alkuvaihe	5
1.2. Haastateltavien esittelyt	6
2. OMANA ITSENÄ KYSYMYSTEN ÄÄRELLÄ	7
2.1. Mikä on oma itse näyttämöllä?	7
2.2. Oma itse vapaamman ajattelun mahdollistajana	9
2.3. Esittämisen jana ja siirtymäriitin raamit	10
3. ILLUUSIO OMASTA ITSESTÄ NÄYTTÄMÖLLÄ	14
3.1. Karikatyyri omasta itsestä	15
3.2. Esityksen raameissa pysyminen	16
4. KEINOT JA HARJOITTEET	18
4.1. Tilanteessa havainnoiminen	18
4.2. Toisto	19
4.3. Rehellisyys	20
5. HÄPEÄ JA TURVA	23
5.1. Henkilökohtaisuuksia	24
5.2. Riitänkö minä?	25
5.3. Roolin suoja	25
6. ESIINTYMISEN ROOLIT	27
6.1. Esitys sosiaalisesti outona tilanteena	27
6.2. Kehon performointi	27
6.3. Ammattirooleista arkirooleihin	28
7. YLEISÖ JA VASTANÄYTTELIJÄ	31
7.1. Tilanne ja tietoisuus	31
7.2. Yhteys, katse ja kuuntelu	32
7.2.1. Aito reaktio	33
7.2.2. Aktiivinen läsnäolo	34
8. LOPUKSI	36
8.1. Mitä tämä opinnäyte avasi minussa	37

Lähteet

Liitteet

1. JOHDANTO

Toukokuussa 2019 osallistuin Teatterikorkeakoulussa yhteisten opintojen kurssille nimeltä Esiintyjän dramaturgia, jonka vetäjinä toimivat Anni Klein ja Jarkko Partanen. Kurssin aikana kävimme läpi dramaturgian sanastoa kokeilemalla erilaisten muuttujien vaikutuksia käytännössä. Loimme ensin pienryhmissä lyhyen koreografian, jota muokkaamalla havainnollistimme esimerkiksi tauon, toiston ja tilan.

Tuli minun vuoroni. Aiheena oli tauko. Saimme varioida taukoa miten halusimme. Saimme luvan jopa poistua näyttämöltä, eikä tauon laatua oltu määritelty. Tauon pituus ja tyylikin oli vapaasti valittavissa. Aloitimme parini kanssa vanhan tutun liikettä ja ääntä sisältävän koreografiamme. Tunsin katsojien katseen itsessäni ja muokkasinkin lavatoimintaani harkiten. Päätöksiini vaikuttivat kaikki ne rytmitaidot, joita olin elämäni aikana oppinut. Friends, Ace Ventura, Ostakaa makkaraa, valssin oikea käänнос, tutkimus siitä, kuinka pitkään voi murrosiässä mököttää portailla, Suzuki-metodi, improvisaatio...

Kesken koreografian sain impulssin nousta ylös ja keskeyttää esiintymiseni. Päätin mennä reppuni luokse, joka sijaitsi yleisön takana. Tässä minä kävelen. Kuljen reppuani kohti Katariinana. Olen omassa kehossani, rauhallisena ja kokonaisena. Ajattelen omia juttujani. Avaan repun, ja otan sieltä esille kalenterini. Sehän on asia, jota teen usein. Nousen ylös kalenteri kädessä ja olen juuri avaamaisillani sen, kun tajuan, että yleisö on seurannut minua katseellaan. Moni heistä on kääntänyt koko kehonsa minua kohti ja nyt he seuraavat minua. Miten epäluonnollista. Katariinana tämä olisi selkeä impulssi keskeyttää oma tekeminen ja kääntyä katsomaan heitä takaisin. Mitä ihmettä he tuijottavat? Onko takanani jotakin. Mikä tässä toiminnassani nyt on niin kiinnostavaa? On vaikea katsoa kalenteria. Yritän pakottaa itseni etsimään kalenterista jotakin tarpeellista, ihan tosissaan. Toistan hiljaa erilaisia käskylauseita aivoilleni, mutta tietoisuus katsojista ei hiljene.

Juuri tämä edellisessä kappaleessa kuvailemani hetki on se, mistä näyttelijyyden oppitunneilla ei puhuta. Painoarvo on roolityöskentelyssä. Miten rooliin tutustutaan ja miten sellainen rakennetaan. Se näyttelijäntyö, johon itse olen urani aikana törmännyt,

perustuu ulkoiseen muutokseen ja sisäisen tunteen kietoutumiseen, mutta entä täysin paljas minä. Mikä muuttuu, kun tanssi- ja performanssitaiteelle tutumpi minä astuu näyttämölle roolin sijaan. Huomaan olevani keskellä kysymyksiä, jotka kutkuttavat ja kiinnostavat. Tämä opinnäyte olkoon kunnianosoitus näille kysymyksille, jotka ovat nousseet näyttelijäntyön maisteriopintojeni loppuvaiheessa, kuin narsissit laiskasta lumesta.

1.1. Tutkimuksen alkuvaihe

Aloitin etsimällä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta yhdessä ohjaavan opettajan kanssa, mutta en halunnut aloittaa lukemalla. Halusin ensin tutkia omia ajatuksiani siitä, mikä omana itsenä näyttämöllä olemisessa kiinnosti ja tuntui hankalalta. Sen sijaan pohdin aihetta ääneen kollegoiden kanssa. Muutaman kuukauden jälkeen huomasin, että osa keskusteluista oli jäänyt mieleen erityisinä. Lisäksi tein huomion, että jokainen näistä keskustelijoista sattui olemaan Teatterikorkeakoulun opiskelijoita eri taiteen alalta. Täydellistä, koska jokainen taiteenala vaikutti suhtautuvan omana itsenä näyttämöllä olemiseen hieman eri tavoin.

Päätin haastatella, ja käyttää editoitua haastattelumateriaalia suoraan opinnäytteessäni. Saisin käyttööni haastateltavieni omat kokemukset ja muistot aiheesta ilman, että minun tarvitsisi itse olla aina kokijana. Tämä tuntui kätevältä, koska olin jo ehtinyt harmitella sitä, että minun pitäisi löytää jokin yhtä hieno esimerkki esityksestä, jonka oli nähnyt performanssitaiteita opiskeleva ystäväni.

Haastattelut toteutin lopulta teemahaastatteluina Teatterikorkeakoululla syksyllä 2019. Kirjasin ylös muutaman otsikon, joista ainakin haluisin kysyä, mutta muuten toivoin keskustelun etenevän luonnollisesti haastateltavan oman ajatuksenjuoksun mukaisesti. Näin ollen en tyrkyttäisi omia havaintojani. Sovimme, että voisimme joustavasti palata aiheeseen myös myöhemmin, mikäli uusia ajatuksia aiheesta nousisi. Kerroin litteraation luonteesta. Tulisni poimimaan äänittämästäni haastattelusta ne kohdat, jotka tuntuivat olennaiselta aiheen käsittelyn kannalta, ja antaisin litteroidun tekstin vielä tarkistettavaksi ennen julkaisua. Tekstin näennäisestä yhteisestä keskustelusta huolimatta ainoastaan näyttelijät ovat olleet haastattelussa yhtä aikaa. Kaikki muu haastateltavien välinen kommentointi on tutkimusta varten konstruoitua.

1.2. Haastateltavien esittelyt

Performanssitaiteilija: Toiselta ammatiltaan toimittaja. Tutkii tulevassa taiteellisessa lopputyössään toimittajan ammattiroolia. Tulee käyttämään kyseisessä esityksessä omana itsenä näyttämöllä olemisen keinoja. Kiinnostunut näyttämöestetiikasta, jossa läsnäolo on tärkeämpää kuin itsestä kaukana olevan roolihahmon näytteleminen.

Ohjaaja: Ohjannut Teatterikorkeakoulussa väkivallan representoimista näyttämöllä tutkivan produktion ”tavallaan niinku ehkä - pulp fiction. Periaatteessa,” jossa näyttelijät olivat näyttämöllä kuin omana itsenään. Kiinnostunut haastattelun hetkellä näyttelijäntyöstä, jossa kovat panokset yhdistyvät uskallukseen pysyä herkkänä ja hengittävänä katseen alaisuudesta huolimatta.

Näyttelijät 1–4: Osallistuivat haastattelujen aikana Jukka Ruotsalaisen The others -kurssille, jossa pohdittiin representaation, roolin ja toiseuden kysymyksiä. Harjoitteissa tutkittiin omana itsenä näyttämöllä olemista sekä minuuden erilaisia muotoja, kuten esimerkiksi esittäytyvä minä, työminä tai asiallinen minä.

Tanssijat 1–3: Kaksi heistä osallistui viime keväänä kanssani samalle Esiintyjän dramaturgian kurssille keväällä 2019, ja tulimme puhuneeksi omana itsenä olemisen aiheesta jo silloin. Kolmannen kanssa pohdin aihetta myöhemmin junassa. Kaksi ensimmäistä vastasivat opinnäytekytymyksiini kirjallisesti ja kolmas ääniviestillä.

Haastatteleva minä: Katariina Lantto, joka yrittää äänityslaitteen pyöriessä hahmottaa ja ymmärtää omana itsenä näyttämöllä olemisen käsitettä yhdessä kollegojen kanssa.

Tutkijaminä: Katariina Lantto, joka osallistuu keskusteluun, kun haastattelut on litteroitu, pilkottu pienemmiksi kokonaisuuksiksi ja jäsennelty eri otsikoiden alle.

Muut viereisestä pöydästä huutelijat, toisin sanoen lähteeni ovat Annette Arlander, Judith Butler, Erving Goffman, Hanna Helavuori, Pauliina Hulkko, Michael Kirby, Anu Koskinen, Richard Schechner, Julia Roberts ja Patricia Arquette.

2. OMANA ITSENÄ KYSYMYSTEN ÄÄRELLÄ

HAASTATTELEVA MINÄ: Haastattelen sua sen takia, että teit alkuvuodesta esityksen, jossa näyttelijät olivat näyttämöllä omana itsenään. Mä en nähny koskaan sitä esitystä, mut kuulosti käsittelevän tätä mun opinnäyteaihetta.

OHJAAJA: Joo, teatterista on aika helppo tietysti puhua tälleen, että se kuulostaa vitun hienolta ja maagiselta, mutta todellisuus on sitte kuitenkin vähän eri.

HAASTATTELEVA MINÄ: Mutta siitähän tässä just on kyse, että pitää olla joku teema, jonka kautta lähdetään, ja jonka kautta selittää kaikkea. Siitähän sitä voi muodostuu jotain yhteistä. Nää on pakko sanottaa, jotta näyttelijät voi olla samalla sivulla.

TUTKIJAMINÄ: Siispä haastatteluiden kimppuun! Aivan alkajaisiksi Performanssitaiteilija, Tanssija 1, Tanssija 2 sekä Richard Schechner pyrkivät selittämään, mistä tämän opinnäytteen otsikossa on kyse.

2.1. Mikä on oma itse näyttämöllä?

HAASTATTELEVA MINÄ: Onko sun mielestä koskaan hankala olla omana itsenään katseen alla?

PERFORMANSSITAITEILIJJA: No kun se edellyttäis sitä, että mä tietäisin mikä minä itse olen. Sori nyt vaan, mutta toi sun kysymyksenasettelu olettaa, että on joku semmoinen lähtötaso, joka on sulle tuttu, stabiili ja pysyvä. Ja kun mä en koe, että se on niin. Oikeestaan sitä ajautuu helposti semmoseen tilaan, että lopulta kaikki on esitystä. Ja sehän tässä sunkin tutkimuskysymyksessä on mun mielestä isossa osassa, että millon sä olet oma itsesi ja mikä olet? Mikä sinä olet?

RICHARD SCHECHNER: Yleensä ihminen tietää, milloin hänellä on “rooli päällä” ja milloin hän on “oma itsensä”. Jälkimmäisellä tarkoitetaan hyvin rentoa ja varomatonta käytöstä. Mutta jollekin toiselle tällainenkin käytös saattaa vaikuttaa esitykseltä.

“Itsensä esittämisellä” tarkoitetaan ulkomuodon (vaatteet, käytös, jne.), äänen ja toimintojen muokkaamista esimerkiksi äidin, ystävän, putkimiehen tai lääkärin rooliin sopivaksi. (Schechner 2013, 171). (Käännös Katariina Lantto).

PERFORMANSSITAITEILIJJA: Tässä mennään hyvinkin minuuden tämmösille Freudilaisille leveleille helposti. Mullahan on jo valmiiksi ollu aika pudotettu käsitys

näyttelijäntyöstä ton Ylioppilasteatterin meningin myötä. Että itseasiassa pudotettua näyttelemistäkin enemmän alkaa korostua vaan joku läsnäolo.

TUTKIJAMINÄ: Myös Tanssija 2 puhuu pudotetusta esiintymisestä ja kuvailee sitä seuraavalla tavalla.

TANSSIJA 2: Nykytanssin perinteessä puhutaan usein “pudotetusta läsnäolosta” tai jopa ilmeettömyydestä, jotta ruumiillisuus, ruumiillinen olemisen tapa ja liike nousee esityksessä pääosaan. Kasvojen ilmeillä tai eleillä ei haluta kuvittaa tai luoda narratiivisia merkityksiä, jotka voisivat viedä katsojan luentaa juonelliseen suuntaan. Halutaan, että kaikki tarpeellinen on luettavissa liikkeestä, liikkuvista ruumiista ja esityksen toteutustavasta.

TUTKIJAMINÄ: Tanssija 2 kertoi myös pohtivansa pudotetun läsnäolon tilaa.

TANSSIJA 2: Onko esiintyminen, jopa pudotettu sellainen, kuitenkin aina kohotettu olotila? Mitä siinä kohotetaan, mitä itseä/itsen osaa?

HAASTATTELEVA MINÄ: Entä Tanssija 1? Oletko ollut omana itsenä näyttämöllä?

TANSSIJA 1: Varmasti useammin kuin roolissa... Tulee heti ekaksi mieleen, että meillä tanssissa yleisin tapa olla lavalla on varmaankin, että tekee jotain ruumillista tehtävää, ja silloin on oma itsensä, mutta ei ehkä arkipersoonana tai että on rajattuna tietyllaiseen itsen alueeseen (jos näin voi sanoa).

TANSSIJA 2: Milloin EN olisi ollut omana itsenäni näyttämöllä? Kun esiinnyn, koen aina olevani itsenäni näyttämöllä. Mutta fokus ei ole MINUSSA ihmisenä, persoonana, siinä kuka olen, vaan siinä *mitä* ja *miten* teen ja millaisia suhteisuuksia toiminnassani ilmenee vaikkapa muiden esiintyjien kanssa (jos heitä on) tai miten kosketan lattiaa/seinää tai reagoin/en reagoi esityksen mahdolliseen äänimaailmaan yms. Työ tapahtuu ruumiillisuuden ja liikkeen, kehollisen olemisen kautta. Esiintymisen lähtökohta ja fokus on siinä.

TUTKIJAMINÄ: Tanssijat siis kokevat omana itsenä näyttämöllä olemisen ruumiillisuuden kautta. Tämän vuoksi olen erityisen onnellinen, että sain heidän ajatuksensa tämän opinnäytteen sivuille. Tällainen taiteenlajien rinnastus auttaa ymmärtämään paremmin omaa taidetta, ja valintoja sen sisällä.

Seuraavassa kappaleessa pohditaan, mitä hyötyä omana itsenä näyttämöllä olemisesta voisi olla. Tämän tutkimuksen myötä olen saanut huomata, että oma itse työkaluna on oivallinen lähtökohta hankalienkin kysymysten äärellä. Avoimuus, herkkyyys tilanteelle, toisten kuuntelu ja empatia mahdollistavat uusien ymmärryskytkösten syntymisen.

2.2. Oma itse vapaamman ajattelun mahdollistajana

HAASTATTELEVA MINÄ: Miten sä päädyit käsittelemään teidän esityksen aihetta tällä tavalla? Että näyttelijät ois lavalla omana itsenään?

OHJAAJA: Se oli täysin vahinko. Mua kiinnosti väkivallan representointi näyttämöllä ja mä päädyin valitsemaan lähtöimpulssiklassikoks Pulp Fictionin, koska se on niin helvetin väkivaltainen. Keskusteluun siitä, että näyttämöväkivallan representointi on epäeettistä, törmää niin usein. Mä kävin semmosen keskustelun yhen tyypin kanssa aiemmin esitystä edeltävänä syksynä, josta mä vähän provosoiduin. Hän oli ehdottomasti sitä mieltä, että näyttämöväkivallan tuominen näyttämölle on epäeettistä. Koska se on tekijöiden vastuulla, jos jollain nousee joku vahva traumaattinen kokemus pinnalle siitä, kun se näkee jotakin. Tai jos katsoja traumatisoituu esityksen aikana. Ja oon mä samaa mieltä. Itse karsastan kuitenkin sitä, et jokin ois ehdottoman kielletty, niin sit me lähdettiin tän kysymyksen kans sinne esitykseen. Me ilmotettiin yleisölle, et on lupa poistua kesken esityksen, mut kukaan ei poistunu ikinä. Me ei selkeesti siis menty rajan yli myöskään katsojapalautteiden mukaan, joka oli mielenkiintosta, kun lähtökohta keskustelussa oli se, että saako mitään esittää.

HAASTATTELEVA MINÄ: Tulee mieleen, että on ollu aika hyvä idea, että näyttelijät on lähellä omaa itseään näyttämöllä. Kun lähtökohtanakin on ollu se ajatus, että tekispä mieli pohtia tätä asiaa, joka on hankala. Niin se, että kaikki on läsnä tilassa omana itsenään. Ja kaikilla on vapaus koko ajan miettiä tätä tilannetta tässä näin, ja kuunnella ihan. Ja yleisöstäkin saa poistua, jos haluaa. Että tää on tämmönen vapaa kysymys.

TUTKIJAMINÄ: Olin katsomassa haastatteleminen näyttelijöiden demoa, jonka he esittivät kurssin päätteeksi käsiteltyjen sisältöjen pohjalta. Ja nautin valtavasti. Huoneen ilmapiiri tuntui niin kevyeltä ja sallivalta. Näyttelijöiden olemus henki avoimuutta ja rehellisyyttä, jolloin minussa puhkesi valtavasti empatiaa. Tunnistin joka hetken, itkin ja nauroin. Myös Näyttelijä 1 kuvaili The Others -kurssin avointa ilmapiiriä.

NÄYTTELIJÄ 1: Mul on itellä käynyt tän kurssin kans niin, että oon tutustunut ihmisiin, ja oon niinku luottavaisin mielin. Enkä vieraskoree enää. Kun se toisto tekee sitä, et rupeeks mä nyt näyttämään sitä pohdintaa, et kun tää nyt pohtii täällä, mitä se toiseus nyt on. Vaikka kyl se on semmonen loputon suo toi toiseus myös, et kyl sieltä löytyy kaikkia kulmia. Mut kyl mä veikkaan, et kun tulee katsojat, niin kyl joka ikinen tulee kyl vähän varovaisemmaks siinä, et... Eikä se oo välttämät paska asia yhtään, et

kuuntelu saattaa parantuu siin vaihees, koska kukaan ei varmaan halua siin vaihees puhuu ohi suunsa (naurua)

TUTKIJAMINÄ: Ja se on myös harmillista, että näin käy. Moraalia tarkkailevat äänitorvet saattavat tiiviissä yhteisössä hukuttaa alleen avoimen pohtivan ja kehittymiseen pyrkivän keskustelun. Representaatio ja toiseuden kysymykset, joita kurssilla oli käsitelty, ovat olleet minulle vaikea paikka vielä kaksi vuotta sitten. Saavuin Teatterikorkeakouluun reissussa rähjäntyneenä ja täysin tietämättömänä kuvitellen, että kaikki ovat näissä kysymyksissä viisaampia kuin minä. Että selviän hengissä ainoastaan, jos pidän suuni kiinni. Mutta todellisuus onkin se, että kaikilla meillä on ikuisesti opittavaa ja tutkittavaa. Hankalistakin asioista täytyy oppia puhumaan monipuolisesti. Avata ajatuksiaan niiden juuriin saakka ja miettiä mahdollisia maailmoja niiden ympärille.

2.3. Esittämisen jana ja siirtymäriitin raamit

TUTKIJAMINÄ: Omana itsenä näyttämölle astuminen ei ole helppoa. Se on oikeastaan mahdotonta. Tilanteesta riippuen omaan itseesi muodostuu kerroksia, jotka pyrkivät avuliaasti auttamaan uudessa tilanteessa.

NÄYTTELIJÄ 2: Jälkikäteen kurssilla todettiin, et se esiintyjäminä oli vähän kohottuneempi ja asiallisempi. Ja sit mä havainnoin sen niin, et sit ku se kerto kurssisisältöä vähän niinku omana itsenään, niin se oli vähä epävarma ja vähän poukkoili ja...

NÄYTTELIJÄ 1: Nii se ei oikeestaan saanu sanaa suustaan, et ku silt kysyttiin, et ooksä nyt oikeesti oma ittes, nii monelle kävi niin, ettei osannu sanoa.

NÄYTTELIJÄ 3: Koska on niin paljon helpompi tulla siinä esiintyjäminässä, et nonii tervetuloa.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Esitystutkimuksen parissa on yritetty jäsentää esittämisen eri asteita. Schechner puhuu Matrixista kokoavassa teoksessaan ja Kirby puhuu esiintymisen muuttuvista modaliteeteista.

MICHAEL KIRBY: Näyttelemine tarkoittaa teeskentelyä, simuloimista, representoimista ja imitointia. Mutta kaikki esiintyminen ei ole näyttelemistä. Tässä kaavio esiintymisen janasta, jossa vasemmalla ei-järjestäytynyt ei-näyttelemine ja oikealla monimutkainen näyttelemine (Kirby 2002, 45). (Käännös Katariina Lantto).

NOT-ACTING				ACTING
Nonmatrixed	Symbolized	Received	Simple	Complex
Performing	Matrix	Acting	Acting	Acting

ANNETTE ARLANDER (2011, 89–90): Eli suomeksi ei-näyttelemisen, matriisitön esiintyminen (ei teeskentelyä toisesta ajasta tai paikasta), symboloitu matriisi (esimerkiksi keppi, joka laitetaan näyttelijän jalkaan aiheuttamaan ontumista), saatu näyttelemisen (näyttelijä kuvaavissa lavasteissa), yksinkertainen näyttelemisen (esimerkiksi vahvistettu tunne tai simuloitu toiminta) ja monimutkainen näyttelemisen (enemmän kerroksia).

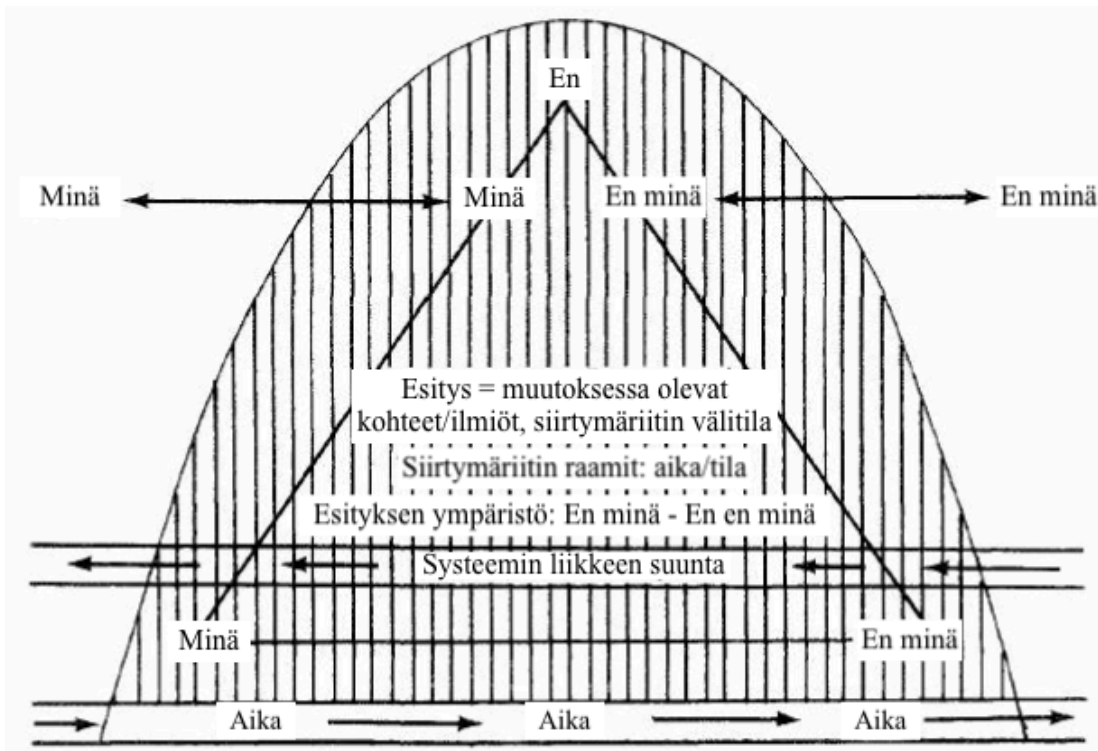
TUTKIJAMINÄ: Tässä kaaviossa esiintymisen ääripäät on havainnollistettu samalle viivalle. Tämä vaatii mielestäni erityistä huomioita. Vaikka keskityn tässä opinnäytteessäni omana itsenä näyttämöllä olemiseen, tarkoitukseni ei ole arvottaa. Nämä ovat mielestäni valintakysymyksiä. Olen valinnut ei-näyttelemisen tutkimukseni kohteeksi, koska halusin selventää sitä itselleni käsitteenä. Tietysti toivoen, että syventyminen helpottaisi lopulta myös käytäntöä.

ANNETTE ARLANDER: Kirbyn skaala ei-näyttelemisen ja näyttelemisen välillä on vaikuttanut monien tekijöiden itseymmärrykseen siitä mitä he ovat tekemässä, vaikka nykyteatterissa, kuten myös nykytanssin, esitystaiteen ja performanssin sekä nykysirkuksenkin piirissä liikutaan usein koko skaalalla. (Arlander 2011, 89).

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Mutta mistä nyt performanssissa on kyse, niin loppupeleissä on kuitenkin niin monenlaista. Ihminen saattaa esimerkiksi esiintyä taiteilijanimellä, mutta ei niinkään roolissa.

RICHARD SCHECHNER: Kun esiintyjä esiintyy, hän ei ole enää ”minä” vaan ”en minä”. Tämä tuplanegaatiosuhde kuvaa palautetun käyttäytymisen yhtäaikaista yksityisyyttä ja jaettua kokemusta. Esiintyvä ihminen pystyy palaamaan omaan itseensä ainoastaan astumalla ensin ulos omasta itsestään ja kohtaamalla muut samassa tilassa olevat. Työpajaharjoittelun tai rituaalien avulla ”minä”, ”en minä”, esiintyjä ja asia, jota esitetään muuntuvat muotoon ”en minä” ja ”en en minä”. (Schechner 1985, 112).

(käännös Katariina Lantto).

TUTKIJAMINÄ: Käänsin kaavion vapaasti Schechnerin (1985, 112)

alkuperäisteoksesta. Raidoitettu alue kuvastaa esittämisen hetkeä, jota rajoittaa aika ja tila. Tämä kaavio osoittaa hienosti sen, miten oma itse on liikkeessä esityksen luomien raamien sisällä. Se adaptoituu tilanteessa poimien opittua menneestä, jolloin harjoitusvaiheessa sanottiin “pidä tuo”. Varsinainen “minä” sekä “en minä” ovat tämän hetken ulkopuolella, mutta vaikuttavat esiintyjään.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Yks case example siitä, miten asiat fiktioituu, kun ne siirtyy teatteriin. Kun mä kävin kattoo HS:n Musta laatikko -esitysarjan, joka on siis livejournalismia. Näin he kutsuu sitä ite. Eli siis toimittajat nousee Kansallisteatterin suurelle näyttämölle ja vetää semmosia 10–15 minuutin esityksiä tai esitelmiä. Eli he on niinku harjotellu, kirjottanu itelleen puhuttavaksi tekstiksi jonkun tarinan. Ja sit he kertoo sen siellä yleisölle. Niin siinä on just mielenkiintoinen kysymys, kun he esittelee itsensä omalla nimellään, niinku toimittajat nyt yleensä työskentelevät omana itsenään, mutta tuossa kontekstissa, kun nouset lavalle, niin oletko sä sitte lavalla omana itsenäsi vai et.

HAASTATTELEVA MINÄ: Vai onko se joku esittäytyvä oma itsesi?

RICHARD SCHECHNER: Kyllä

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Nii. Ja sitte tapasin tän Musta laatikko -sarjan tuottajan, nii se kerto sitä, että moni oli tullu niiden ensimmäisten Musta laatikko -iltojen jälkeen sanomaan, että ”kyllä tosi uskottavasti esittivät toimittajia”. Osa oli siis ajatellu automaattisesti, että ne oli näyttelijöitä, esiintyjä. Sen jälkeen ne kuulemma alko toistelee illan käsikirjotuksessa, että ”tämä on totta, tämä on totta”. (yhteistä räkänauraa). Toisaalta illan suspense tuli nimenomaan siitä, että nää ei ollu ammattiesiintyjä kuitenkaan. Heidän ammattitaitonsa on se, että he kirjottaa. Ja se näkyy vaihdelleen. Osa on vähän rennompia ja... Kaikki suoriutu tosi hyvin, mutta siitä huolimatta tiedät, että sä katsot ihmistä, joka iteki vähä jännittää ja tää ei oo hänelle se luontainen ympäristö olla. Ja sitte joku aattelee, että tosi hyvin esittivät vähä hermostuneita toimittajia.

HAASTATTELEVA MINÄ: ”Kukas tää oli tää näyttelijä? Hirvittävän hyvin otti nyt kyllä roolin haltuun!”

HANNA HELAVUORI: Tällaisessa ei-professionaalisessa olemisessa esittäjän oma olemus, yksilölliset liike- ja olemiskvaliteetit tulevat vahvasti esiin. Henkilökohtaisuus syntyykin oman ruumiin ikään kuin paljaasta läsnäolosta, jota ei ole raskautettu esittämisellä. Henkilökohtaisuus tarkoittaa kasvokkain ja ruumiikkain olemista yhdessä katsojan kanssa vailla esiintyjän virtuositeettiin ja hallintaan sisältyvää valtaa ja hierarkkista asemaa suhteessa katsojaan. (Helavuori 2011, 109).

3. ILLUUSIO OMASTA ITSESTÄ NÄYTTÄMÖLLÄ

TUTKIJAMINÄ: Kaaviot ja janat ovat oivallinen apu tutkimuskysymysten rajaamisessa, ja rajatun aiheen edelleen hahmottamisessa. Mutta entä konkretia?

Minkälaisia asioita omana itsenä näyttämöllä oleminen tarkoittaa esiintyjän työssä?

OHJAAJA: Resurssien puutteen eli ajan puutteen takia materiaali alko mennä siihen, että näyttelijät teki itsensä kautta. Jossain vaiheessa oli semmonen ajatus, että niitä hahmoja vois tehdä fiktiivisen kautta, mutta sitte se vaan jäi pois. Se muuttuki kiinnostavammaks, eikä mulle tullu enää mieleenkään kyseenalaistaa, et ketä nää on. Ne oli karikatyyrejä näyttelijöistä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Itsestään?

OHJAAJA: Joo, ne sai perseillä siellä ihan niin paljon, kun ne halus. Sain loppujen lopuks jopa kiitosta siitä, että tää oli tosi toimiva työtapo tähän. Että mitä enemmän näyttelijöistä irtoo huonoo läppää ja huumoria, niin sitä enemmän materiaalia meillä on. Ja se näyttämötoiminta tuli sitä myötä heidän näköseks.

HAASTATTELEVA MINÄ: Ja se vaan siis tapahtui, että näyttelijät ei ollu mitään hahmoja. Puhuttiinko siitä, että sä oot nyt sinä itte?

OHJAAJA: Mä tein sen tietosen ratkasun, kun me puhuttiin et me ei käytetä kenenkään nimiä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Omia nimiä?

OHJAAJA: Eiku niit ei vaan niinku kutsuta mikskään. Paitsi yhtä hahmoa kutsuttiin sen näyttelijän omalla lempinimellä. Mut työryhmän kesken kuitenkin tiedettiin, et ne kulkee tavallaan omalla nimellä siellä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Ja tarkottiko se, että he on omia itsejään siellä vai oliko oma nimi roolinimi?

OHJAAJA: Ehkä mä aattelen, et se oli roolinimi tai et se rooli oli tosi lähellä itseään. Tai ehkä se oli myös turvallista ja kaikille mieluisampaa, kun käsitellään väkivaltaa, et he ei oo siel omina itsenään. Vaan enemmän se, et se näyttelijäntyön laatu pelaa vahvasti sillä, mitä he osaa. Niitten ei tarvii miettiä miten tää hahmo käyttäytyy, kun se käyttäytyy niinkuin he itse käyttäytyy, mut vaan vähän kärjistetysti.

3.1. Karikatyyri omasta itsestä

NÄYTTELIJÄ 4: Kurssilla meidän on pitänyt tehdä vaik karikatyyri omasta itsestä, tai et millasena muut näkee sut. Niin mä oon huomannu sen, et se on niinku yllättävän vaikeaa.

HAASTATTELEVA MINÄ: Eli karikatyyrin tekeminen on ollu hankalaa. Miks se on tuntunu hankalalta?

NÄYTTELIJÄ 4: No ehkä se on ollu helpompaa se karikatyyrin tekeminen, kuin se, että miten muut näkee sut.

HAASTATTELEVA MINÄ: Nii joo eli joutuu ajattelemaan sen sen kierroksen kautta.

NÄYTTELIJÄ 1: Meil on myös semmonen, et näyttele itseäsi. Ei karikatyyriä, vaan näyttele itseäsi, ja siihen sit lisättiin vaiks niit omia eleitä ja näitä mitä me aina vaik tehää.

TUTKIJAMINÄ: The Others -kurssilla näyttelijöille annettiin tehtäväksi kävellä tilassa ja valita kolme elettä, jotka ovat sinun omia eleitäsi. Tämän jälkeen tuli valita kolme elettä, jotka eivät ole sinua. Eleisiin sai myös lisätä äännähdyksiä. Sitten astuttiin yleisön eteen sanoen “nyt olen oma itseni, ja nyt en enää ole”. Jälkimmäisen lauseen aikana lisättiin itselle vieraat eleet.

NÄYTTELIJÄ 1: Niin kyl mä oon sit huomannu, et mul on sit vaik saattanu ruveta vakiintuu se, mitä mä teen myös rooleissa. Et kun ne asetukset on näin, niin sit mä oon aina näin vaikka. Et täs vaihees kurssii on vakiintunu se tietty, kun sanotaan et alota omasta itsestä, niin mä saatan hakeutuu vaik johonki Näyttelijä 1:n neutraaliin asentoon istumaan, mitä helvettiä se ikinä sit onkaan. Siihenkin on tullu joku rajaus.

TUTKIJAMINÄ: Tällaista vakiintumista on voinut jumpata vapaammaksi esimerkiksi The Others -kurssin keskusteluharjoitteella. Siinä näyttelijät menivät lavalle, ja keskustelivat omana itsenään valitusta aiheesta. Sitten he vaihtoivat esimerkiksi erilaiseen fysiikkaan tai ääneen, mutta säilyttivät omat ajatukset.

TUTKIJAMINÄ: Myös Tanssi 3 pohtii rajojien vaikutuksia.

TANSSIJA 3: Pohdin, minkä verran koen, että jokin paljas esilläolo ilman tehtäviä tuntuu siltä hataralta ja huokoiselta minältä, jota voin esittää. Ja miks mä jäsennän juuri näin, jotenkin vastapainon sille voimakkaalle ololle mitä on, kun saa muiden läsnäollessa keskittyä ja heittäytyä esiintymään: roolin, tanssin, scoren, tekstin tai äänen parissa. Onko nämä kaikki tehtäviä, vai nämä kaikki rooleja mihin turvaudun, vai onko se hataruus jokin rooli, ennen tehtävän valikoitumisen?

NÄYTTELIJÄ 1: Vaikka mä kuinka yrittäisin olla oma itseni, ja olla rennosti tässä tuolissa. Mut että mitä ne valinnat on. Että rennosti. Et nyt mä yritän tässä olla rennosti. Sekin on joku valinta, ja en mä tiedä, et onkse oma itseni.

NÄYTTELIJÄ 2: Niin ku se on niinku suhteessa omaan itseän, et jos sä meet yksin tonne lavalle. Sit mul tuli äsken mieleen semmonen kela, et jos vaikka pyydettäis näyttelä vaikk jotain parisuhdekohtausta sillei, et tee nyt niinku ittes kautta vaan. Niin kyl se ois paljon helpompi lähtee silleen, et jos mä nyt kuvittelen et mä oon nyt suhteessa tohon. Et tää on nyt kumppanirooli, niin kyl mä nyt tietäisin about mitä mun keho vois tehdä siellä. Tai miten mä toimisin tai mitä mä sanoisin. Et kyl me käytetään koko ajan sitä omaa itteämme, mut et läheltä itteä. Ei tietenkään voi olla oma itse ja simuloida kohtausta kumppanin kanssa. Ei tietenkään. Mut itsen kautta. Mut se, et jos mä meen yksin tonne pönöttää, et mulle ei oo tilannetta eikä mulla oo suhdetta muuta kun se, et mua katotaan, niin sit se on suhde siihen tekstiin, teokseen, tilaan ja...

3.2. Esityksen raameissa pysyminen

TUTKIJAMINÄ: Kun esitys alkaa, esiintyjän vastuu tilanteen ylläpitämisestä nousee kysymykseksi. Tämä erotuksena arjesta, jossa voimme jatkuvasti valita mitä teemme ja miten reagoimme.

NÄYTTELIJÄ 2: Puoli vuotta sitten olin mukana Temptation Island -proggiksessa, ja siinä oli semmost kolme eri tasoa. Hahmo tai roolitasot, oma itse tässä hetkessä ja oma itse lapsuudessa. Ja mä sitä tosi paljon silloin mietin, et miten mä lähdän tätä tekemään. Et mikä on se mun kulma, et mullois mukava olla sielä lavalla. Ikäänku luoda se illuusio omasta itsestä, vaikk mä en puhu omia ajatuksia edes. Et se teksti ei oo mun edes. Ja se vieraannuttaa siitä, joka on ihan hyvä juttu. Niin sit mä ajattelin sen vähän sillei klovneria kautta, et mä meen sinne niinku omana itsenä, mut sit mä oon auki tavallaan kaikelle sille mitä siellä voi tapahtua. Ja sit ku siin oli tämösiä tekstipätkiä. Ne oli tavallaan mun muistoja. Eli luotiin se illuusio, et mä puhuin tavallaan omista muistoista omana itsenä. Joka on hyvä asia, ettei ne ollu mun omia muistoja, koska se olis ollu vaikeempaa silloin. Mut et kyl mult kysyttii välillä esityksen jälkeen, et onks toi tapahtunu niinku sulle?

HAASTATTELEVA MINÄ: Mut mikä siinä tuntuu sit epävarmalta?

NÄYTTELIJÄ 2: No just se, että ku se on niin iso kysymys se, että Näyttelijä 2 tulee lavalle, niin sitte et, ku mun pitää kuitenkin olla niis raameissa ja olla siin esityksessä ja tuoda niit aiheita siihen.

TUTKIJAMINÄ: Raamien ja selkeän suunnan vaikutukset esittämiseen ovat puhuttaneet myös performanssitaiteiden opiskelijoita.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Palautteissa ollaan monesti puhuttu, että oli vähän ”theatrical”. Negatiivisena asiana usein. Silloin on lipunut suorittamisesta siihen, että on simuloitu jonkun esittämistä. On ryhdytty tekemään tyhjästä ilman selkeää suuntaa. Tekee vain tekemisen vuoksi, jollon siitä tulee vaan huonolla tavalla esittävää.

HAASTATTELEVA MINÄ: Niin niin.

NÄYTTELIJÄ 2: Ku se on niin moniulotteinen juttu. Että mä pysyn niissä raameissa, vaikka mua ei oo ohjattu sen kummemmin, kun että tää on Näyttelijä 2, joka tulee lavalle. Tää on sinä. Ja siks se oli vaikeeta, koska pelkäs niinku, et se lähtee väärään suuntaan. Et mä en oo enää siinä niinku esityksen puolesta.

NÄYTTELIJÄ 1: Voiks se liittyä kans johonki realityn ja autofiktion kysymyksiin. Et myöskään näyttelijät ei pääse niinku pakoon sitä, et me ollaan ne, jotka on siinä niinku omien arvojensa kanssa saman tien ku me ollaa siellä omien kehojemme kanssa. Ja miten vaikka jotain tosi kammottavia hahmoja vaikka näytellä. Niin missä se vastuun raja vaiks just menee. Et siitäkin me ollaa jonkin verran puhuttu, et mitä näyttämölle saa tuoda ja millasii hahmoja ja miten itsestään tai arvomaailmastaan kaukana olevia näytellään. Millä keinoilla.

4. KEINOT JA HARJOITTEET

HAASTATTELEVA MINÄ: Puhuit viime viikolla siitä esityksestä, jossa oli nainen ja lapsi.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Casey Jenkins. Tai siis hän käyttää itsestään pronominia ”they”.

HAASTATTELEVA MINÄ: Kun mä jäin miettimään sitä esimerkkiä ja ajattelin, että olispa hienoa, jos löytäisin jostain samantyyppisen esimerkin tähän oppariin. Ja sitten oivalsin, että ei, kun mähän voin haastatella sua. Ja muita tässä samalla.

4.1. Tilanteessa havainnoiminen

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Se liitty siihen, kun me puhuttiin erilaisista strategioista, jotka auttais pääsemään siihen, ettei enää itse miettis sitä esiintymistä. Niin mä sanoin, että kesto on yksi. Ja tämä oli viistuntinen esitys, jossa se vasemmalla kädellä hoiti kahdeksan kuukautista vauvaa ja oikealla kädellä muovaili saviklönttiä. Ja oliko se niin, että vasemmalla tissillä hän imetti vauvaa ja oikeassa tississä oli rintapumppu, jolla hän kostutti savea. Mutta koska se oli niin ihanan keskittynyt, yritti halkasta sen oman tietosuutensa kahtia, että ensisijainen fokus oli niissä kahdessa tehtävässä, eikä niinkään siinä, mitä yleisö näkee. Ja mitä hän näkee.

HAASTATTELEVA MINÄ: Ja sitten sulla tuli joku ajatus siitä vauvasta.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Niin kun välillä se alkoi vähän nousemaan jaloilleen tai ottamaan tukea sen jaloista. Sitä oli tosi kiehtovaa kattoa, kun projisoi kaikkia tämmösiä ajatuksia siihen, että se vauva on vaan aidosti oma itsensä, koska se ei vielä ymmärrä, että mitä on esiintyä ja muuta. Se vaan on siinä hetkessä ja havainnoi. Ja kun se oli vielä niin pieni, että se mahdollisesti ensimmäisiä kertoja yrittää päästä pystyyn.

Olikohan se just toi Schechner, joka on sanonut, että ”once restored behaviour”.

RICHARD SCHECHNER (2013, 28): Kyllä. Kaikki esiintyminen ja arkipäivän käytös on aiemmin opitun toistamista.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Niin sitten kun on vauva, joka vasta just oppi mahdollisesti seisomaan, niin se vähän niinkun löi säpäleiksi sen teorian.

RICHARD SCHECHNER: Ei niinkään. Teoriaani kuuluu ajatus siitä, että vauva-aikana ja erityisesti varhaislapsuudessa opitut ja harjoitetut asiat mahdollistavat onnistuneen esityksen aikuisena (Schechner 2013, 29).

TUTKIJAMINÄ: Ohjaaja puhuu myös itse näyttämötilanteen tärkeydestä.

OHJAAJA: Mulla teatterikäsitys perustuu tosi paljon tilanteen ympärille, jollonka mua ei oo ikinä kiinnostanu ne henkilöhahmot. Tai et joku vetää isoo hahmoo näyttämöllä. Se tuntuu tosi vieraannuttavalta.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Kerran mä sain tän palautteen teatraalisuudesta, kun meidän piti tehdä Live art and performance studies -opiskelijoiden kesken tällöinen miniperformanssi. Mä toin sinne semmosen minitelkkarin, koska halusin päästä sen sisuksiin kiinni. Levitin pressun lattialle, otin telkkarin ja muut välineet kestokassista. Sitte mä laitoin telkkarin seinään ja testasin tuleeks siihen kuvaa. Ja heti rupes ärsyttää, koska sitte siihen syntyy se tulkintakehys, että telkkari on rikki ja mä rupeen korjaamaan sitä. Vaikka se ei ollu mun alkuperäinen ajatus.

HAASTATTELEVA MINÄ: Niin kun hehän ei yhtään olis tiennyt mitä tuleman pitää.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Ehkä se liittyy myös salaisuuteen jotenkin. Ehkä yks performanssin sellanen ihanne on avoimin kortein pelaaminen, että se tilanne syntyy täysin siinä yleisön silmien edessä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Ja tuossa sä suunnittelit eteenpäin.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Ja olin salaperäinen.

4.2. Toisto

NÄYTTELIJÄ 3: Sit ku meil on ollu semmonen, et on pitänyt keskustella omana itsenään jostain aiheesta, ja sitten Jukka Ruotsalainen sano siinä vaiheessa, kun se keskustelu oli ohi, et toistetaan tää keskustelu. Et saman tien, ku sitä rupes toistaa, nii ainaki ite rupes miettii, et sithän mä niinku jo näyttelen sitä itseäni, kuka äsken täs jutteli omana itsenään. Mut sit, kun mun pitää toistaa tää kolme kertaa, niin sithän mä niinku näyttelen tätä Näyttelijä 3:sta, joka äskön tässä puhui. Ja kun siinä piti yrittää toistaa eleet ja äänenpainot mahdollisimman tarkasti, niin sit se periaatteessa myös katos se omana itsenä oleminen, kun piti koittaa muistella sitä, et mitähän siel tapahtu. Vaikka siinä ei tehnyt mitään hahmoa.

TUTKIJAMINÄ: Demon jälkeen keskustelin saman näyttelijän kanssa toiston aiheesta.

HAASTATTELEVA MINÄ: Eli voiko toistettaessa olla itseasiassa enemmän oma itsensä näyttämöllä? Performanssitaiteilija puhui toistosta niin, että se helpottaisi esiintymistä. Demossa teidän toistama keskustelu näytti niin luontevalta verrattuna ensimmäiseen improvisoituun keskusteluun, niin se oli kiinnostavaa.

NÄYTTELIJÄ 3: Mulle on niin paljon helpompaa tehdä jotain mitä tietää, et tulee tekemään. Sehän on turvallisempaa.

HAASTATTELEVA MINÄ: Nii, et pystyy rauhattuu siihen.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Marina Abramovicilla on sellanen harjotus, josta mä oon luku. Tai hän sanoo, että aina kun hän opettaa uusille ihmisille performanssia, niin hän antaa tehtäväksi tunnin ajan, että ”avaa ovi, sulje ovi, avaa ovi, sulje ovi, tee tätä tunti, katso mitä tapahtuu, miten se muuttuu”. Et jos miettii erilaisia strategioita päästä epämukavuudesta ja esittämisen tunteesta, niin ykshän voi olla vaan toiston kautta. Että mitä tapahtuu. Et suhtautuminen ja olo siinä varmasti muuttuu.

PAULIINA HULKKO: Teatteri on toiston laji. Toisto mahdollistaa eleen ja teon suunnan ja mahdollisuuksien tutkimisen. Eikä tätä tutkimista sovi lopettaa ennen kuin on vienyt homman äärimmilleen. Omien rajojen etsiminen on tärkeää. Yksinkertaisen osien toiston vastapainoksi tarvitaan esiintyjän tavanomaisesta poikkeavaa, erityistä ja eläytyvää osallistumista esitystapahtumaan. (Hulkko 2013, 186–192)

4.3. Rehellisyys

HAASTATTELEVA MINÄ: Sä sanoit, että tässä on joku estetiikka, mikä on alkanu kiinnostaa sua. Niin miksi kutsuisit tätä estetiikkaa?

OHJAAJA: Rehellisyyden estetiikka. Joo. Mä olin Ilves-teatterin pääsykoeraadissa toissa viikonloppuna, niin siellä koki tosi suuria liikuttamisen hetkiä. Ja sit oon miettiny sitä, että mistä se johtuu. Siellä on ollut tosi kovat panokset niillä hakijoilla. Ne on ihan vitun jännittyneitä ja ne haluaa antaa kaikkensa. Ja epäonnistumisen pelko on tavallaan alati läsnä. Mä itse teen tosi paljon sellasta harjoitetta, et mä pyysin niitä vaan hengittämään. Olemaan lavalla. Mua ei tavallaan enää siinä vaiheessa kiinnostanu, et kuinka hyvin ne osaa näytellä, vaan että pystyyks se tyyppi olemaan siinä katseen alla ja hengittämään ja laskemaan muurit. Olemaan siinä rehellisesti haavoittuvaisena, rehellisesti omana itsenään.

HAASTATTELEVA MINÄ: Ja sehän on tosi hankalaa ja sen takia mä näitä haastatteluja teen.

OHJAAJA: Ja se hetki, kun huomaa, kun se muuri laskee, jonka näkee usein niinku silmistä. Mä en osaa paikantaa, et mistä tulee mut sen tietää, et nyt se uskaltaa olla siinä ja luottaa siihen, että hän riittää ja sit mä itken siellä pääsykoetilanteessa. Ja nyt tää

seuraava haaste itellä on se, et miten mä käytän nyt tätä havaintoa. Mä haluan tuoda sen rehellisyyden teatteriin ja mun mielestä Pulp Fiction oli esimakuu siitä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Mitäs muita keinoja tuon rehellisyyden estetiikan löytämiseksi oot löytäny, kuin tuo hengittäminen?

OHJAAJA: Asioita minkä moraliteettia mä vielä vähän kyseenalaistan on Stanislavskimaiset metodit. Et otetaan joku näyttelijän oma hyvä muisto ja käytetään sitä välineenä.

TUTKIJAMINÄ: Ohjaaja viittaa tässä Stanislavskin tunnemuistivaiheeseen, josta Stanislavski itse luopui myöhemmin. Tunnemuistoja hyödyntää esimerkiksi Lee Strasberg näyttelijäntyötekniikassaan nimeltä The Method.

OHJAAJA: Vaikka mä en oo ihan vielä varma siitä, että onko mulla mitään vitun oikeutta käyttää näyttelijän omaa muistoa. Mä tällä hetkellä ehkä aattelen, että se on näyttelijän oma tontti. Yks reitti mitä oon kans miettiny on rehellisyys ohjaustilanteissa ja yleisesti työskennellessä. Kertoo streitisti mitä estetiikkaa tavoittelee. Jos on hukassa niin on avoimesti hukassa, ja jos väsyttää niin sanoo, että nyt väsyttää. Tai että on varmaan aika vaikea saada rehellisyyttä ja vilpittömyyttä näyttämölle jos ei itse ole valmis olemaan rehellinen ja vilpitön.

HAASTATTELEVA MINÄ: Meillä oli pari viikkoa sitten sellanen ohjaajien kurssi, missä olin näyttelijänä mukana. Ja siellä sit yks ohjaaja ohjas mulle tilanteen niin, et mun ei tarvinnu missään vaiheessa kertoa sitä mun omaa, vaan hän kerto otsikon ja sitten viitteen jostain omasta jutustansa. Ja sitten hän ehdotti, että jos mulla on joku tän tyyppinen niin käytä sitä. Ja mähän olin siis sulahtanu täysin niihin mun omiin juttuihin heti, kun mä näin, että se ohjaaja liikuttu siitä omastansa. Niin mä kiitin häntä myöhemmin siitä. Kun on niin paljon näyttelijän oman tunne-elämän runkkaamista. Et joutuu purkamaan julkisesti ja se on raskasta ja sieltä nousee aina samat jutut, joita ei jaksais käyttää. Niin se oli tosi virkistävää.

TUTKIJAMINÄ: Virkistävää ja ajattelua herättävää oli myös The Others -kurssin harjoite, jota näyttelijät kuvasivat seuraavalla tavalla.

NÄYTTELIJÄ 3: Nyt kun me tehdään noit muutamaa kohtausta, niin Jukka Ruotsalainen saattaa keskeyttää sen kohtauksen ja kysyä, et "Mitä sun hahmo nyt ajattelee?" Et jotenki aattelee, et on omana itsenään näyttelemässä, mut kylhän se myös niinku sortuu se rooli ja se tilanne, kun Jukka kysyy, et "Näyttelijä 3, mites siel näyttämöl nyt menee".

NÄYTTELIJÄ 1: Nii illuusio menee niinku.

HAASTATTELEVA MINÄ: Ja oliko ohjaajan pointti silloin päästä siihen tilanteeseen, et sä olisit se Annaliisa?

NÄYTTELIJÄ 3: Ei ei. Se on ehkä nyt eri kysymys jo. Siinä ehkä yritetään vaan saada, et mitä se roolihenkilö siel touhuu.

NÄYTTELIJÄ 1: Tai ehkä tietysti tavall liittyy, kun jos ohjaaja kysyy, että Näyttelijä 1 millanen sun Hamlet on, niin kyllähän mä siinä jotain ajatusta näyttelen. Mun valintaani. Raamien sisällä mulla oli kuva tai, että mitä mä haluaisin, että millanen mun Hamlet on. Mut se on siis jotenki hirveen tungettelevaa, et jotenki kauhee kysymys yhtäkkiä, et mimmonen sun Hamlet on.

NÄYTTELIJÄ 2: Se on jotenki kauheen henkilökohtanen.

NÄYTTELIJÄ 1: Siin menee jotenki ihan paskaks, et mitä sä haluut, et mä sanon niinku.

NÄYTTELIJÄ 2: Tosi usein mullon se, et ei mul oo niinku hajuukaan. Et ei mul käy niinku semmonen selkeä kela, et mä jotenki tiedän. Et aika paljon se on sellast vaan niinku impulsseja ja intuitioo ja olemista.

NÄYTTELIJÄ 4: Jos mä oon nyt näyttelijänä jotenkin tosi irrallaan nyt siitä tilanteesta, eikä mulla oo hajuukaan, mitä se nyt aattelee täst tilanteesta, niin sit mä vastaan, et en mä tiedä. Siin ehkä siis haetaan sitä just rajapintaa roolin ja näyttelijän välillä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Oottekste huomannu, et kysyykö teidän ohjaaja aina silloin, kun näyttelijä on selvästi pulassa siellä?

NÄYTTELIJÄ 3: Välillä, mut sit esim tänään, kun teitte sitä Hamletia ja siel oli yks näyttelijä istumassa näyttämöllä, mutta fokus oli Hamletin näyttelijässä, niin ohjaaja kysyi siltä, joka istui siellä penkin päässä, et mitä näyttelet. Eli ohjaaja kysyy myös siltä, joka ei oo välttämättä vaik äänessä. Et jos vaik seisoo hiljaa tuolla, niin saattaa kysyttäessä vastata vaik, et en mä kuunnellu (naurua). Eli en minä eikä roolihenkilö kuunnellu.

5. HÄPEÄ JA TURVA

TUTKIJAMINÄ: Tämän opinnäytteen myötä olen oivaltanut, että häpeän ja turvallisuuden tunteet kietoutuvat omana itsensä näyttämöllä olemisen kysymyksiin hyvinkin tiukasti. Näiden teemojen pyörittely on ollut tästä syystä hyvinkin hyödyllistä. Kun ryhtyy purkamaan auki hetkiä ja merkityksiä esitystilanteesta, tulee samalla ravistelleeksi pois sitä raskauttavia esiintyjän sisällä vellovia tuntemuksia. Ensimmäisenä omana itsenä näyttämöllä olemiseen liittyviä ajatuksia purkaa Performanssitaiteilija.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Ehkä tässä vaiheessa tuntuis hankalemmalta kannatella jotain roolia pitkän aikaa. Se mitä mä oon itse miettiny nyt, kun ollaan demoiltu tuota mun lopputyötä.

TUTKIJAMINÄ: Performanssitaiteilija on toiselta ammatiltaan toimittaja, ja hän tutkii tätä ammattiroolia taiteellisessa lopputyössään.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Et onko se nyt sit semmosta helvetin löysää näyttelemistä, mutta mä oon aatellu, että pystyskö sen tekemään ikään kun vaan siitä olotilasta käsin, mikä kullonkin on. Kun mä en välttämättä pysty ennakoimaan, miltä musta tuntuu kyseisenä päivänä. Vaikka me nyt treenataan ja mulla on joku ajatus, että mä about tiedän, mitä siinä tapahtuu, niin siitä huolimatta mulla on se fiilis, että mä en oikeesti voi tietää, mitä minussa sillä hetkellä tapahtuu. Se on mulle itelle yks iso kysymysmerkki, että mikä minä olen sitten siinä esityksessä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Toi kuulostaa toisaalta jo välineeltä, että se on yks iso kysymysmerkki, että kuka minä olen siinä tilanteessa. Kuulostaa helpottavalta otsikolta. Että sinne vaan menee ja kyselee sitä kysymystä itseltään.

TUTKIJAMINÄ: Samankaltainen ihana näyttelijäntyöllinen havainto tuli taiteellisesta lopputyöstäni, jota olimme kuvaamassa pienellä kuvausporukalla kuukausi sitten. Oli rentouttavaa näytellä kameralle niin, että tehtäväni olivat konkreettisia. Todellista keskittymistä vaativia. Piti esimerkiksi kääntää auto takaisin tielle tiukassa paikassa henkisesti vaikean tilanteen jälkeen, sekä kuunnella korvani taakse teipatusta pienestä kuulokkeesta etäinen alkusoitto samalla, kun tein ristipistoa. Tällaiset tehtävät herättivät ihan uudenlaisia läsnäolon tunteita näyttelijäntyöhöni.

5.1. Henkilökohtaisuuksia

TUTKIJAMINÄ: Näyttelijöille omana itsenä näyttämöllä oleminen vaikuttaa olevan ongelmallisempaa muihin haastateltaviin verrattuna.

NÄYTTELIJÄ 2: Lähtökohtaisesti on hirveen pelottavaa ja häpeällistä olla omana itsenään näyttämöllä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Miks?

NÄYTTELIJÄ 2: No ehkä se on just se kysymys, et mikä se oma itse ylipäättään tai siin hetkes on. Niin en mä tuu tänne olemaan oma itseni. Mitä ikinä se tarkoittaakaan. Et mul on tietty rooli täs koulussa ja voin mä sanoo, et se on niinku oma itse. Mut jos sitä ajattelee, et kenen kanssa tai mis tilanteessa mä oon kaikist eniten oma itseni, niin sit se on niin intiimiä läheisten ihmisten lähellä ja näin, niin en mä tuu tuomaan sitä lavalle. Et se on mun raja.

NÄYTTELIJÄ 1: Just se mist meidän ohjaaja puhu. Intiimin ja henkilökohtasen ero. Et jos sä koet, että se intiimein asia on se, et sä oot oma ittes, niin en mä tiedä voiks sitä tai kannattaaks semmost koskaan tuoda näyttämölle.

HAASTATTELEVA MINÄ: Niin ja onks se janan alkupää sit kuitenkin non-acting. Et onks siinä sitte ne intiimit ja henkilökohtaset päällekin?

NÄYTTELIJÄ 2: Kun eihän me voida lavalla olla ilman roolia.

HAASTATTELEVA MINÄ: Mulla on nyt menossa tämmönen vaihe ton laulamisen kanssa, että mä laulan siinä ja sit mua alkaa vaan siis hävettää. Mä en halua, et ihmiset kattoo mua ollenkaan. Ja kun musiikissa se on niin huono, kun ei siin voi vaan hengitellä ja ottaa rauhassa ja aistia, kun se menee niinku juna se hiton biisi eteenpäin. Niin se on vaan pakko kestää. Et mua hävetää nyt ihan valtavasti ja sit vaan yrittää piiloutua jotenki omaan nahkaansa. Ja sit tajuu, et kaikki tuijottaa mua. Niin ehkä sen takia mä teen tätä opinnäytettä. Et miten siinä vois seistä ihan rauhaksiin ihmisenä, vaiks onkin joku tommonen tehtävä, et pitää rytmissä puhua tämä juttu loppuun.

OHJAAJA: Tost tuli kaks juttuu mieleen. Häpeä on ihan tosi hyvä reitti siihen rehellisyyteen. Se pakottaa sut olee siinä. Jos jänistät, nii se vaa jää huonoks jutuks, mut sit jos sä jatkat ja myyt ittes tavallaan sille häpeälle, nii sithän se on aivan käsittämättömän hieno hetki. Ja siin on just se aito kohtaamisen paikka. Se tapahtuu siinä katsojan ja esiintyjän välissä ja se vaatii silt esiintyjältä tosi paljon.

HAASTATTELEVA MINÄ: Jos olis vaan tosi terävänä se, et mist mä oon laulamassa, niin se ois se mun suoja siinä. Eikä olis pelkästään pulassa olevana Katariinana siinä.

TUTKIJAMINÄ: Olipa hyvin sanottu ja pohdittu. Olen huomannut tämän opinnäytteen myötä, että häpeän tunteiden kokeminen kietoutuu hyvinkin tiukasti omana itsenä näyttämöllä olemisen aiheeseen. Olen samalla onnellinen, että lähdin kirjoittamaan tästä aiheesta, koska häpeän vyyhti on lähtenyt purkautumaan. Esiintyjänä minun täytyy tehdä päätös, että haluaa laulaa juuri tämän laulun. Ja päätös täytyy tehdä jo hyvissä ajoin ennen kuin astuu lavalle. Meni se sitten lopulta hyvin tai huonosti. Sillä ei ole merkitystä, koska esiintyjän ei tarvitse määritellä esityksensä vaikuttavuutta. Se ei ole hänen tehtävänsä.

5.2. Riitänkö minä?

OHJAAJA: Omana itsenä näyttämöllä oleminen on tosi erilaista työtä. Okei sä säästät aikaa siinä, et sä et rakenna roolia, mut se kysymys on entistä enemmän, et riitänkö minä. Koska se oot sinä, joka siellä näyttämöllä seisoo. Ja se itsetunnon ylläpitäminen ja se et sä oot tarpeeks rohkee, nii se on tavallaan työtä, mitä ei pysty tunneis mittaamaan ja se on elämän mittasta työtä.

HAASTATTELEVA MINÄ: Joo ja kun se on niin pieni kerros vielä siihen päälle se esiintyvä minä. Tai mä ainakin joudun aktiivisesti työstämään sitä, että käyttäytyisin mahdollisimman normaalisti, vaikka tilanne on outo. Kun ne katsojat on vaan asetettu siihen siinä huoneessa.

5.3. Roolin suoja

NÄYTTELIJÄ 2: Vuosi sitten Elinvoima-teatteriesityksessä mulla oli Veikka Lahtisen monologi, missä se puhui jotenki ihan kauheella tavalla, tosi välinpitämättömästi ilmastonmuutoksesta. Mä tein sen tosi tavallaan läheltä itteeni. Sillei vakuuttavasti. Ja se oli ihan ohjaajan, et se halus, et se on niin. Et mä en tee mitään kommentoivaa hahmoa, joka kommentois sitä Veikkaa, vaan mä teen siit tavallaan inhimillisen tyypin. Ihan sillei symppiksen periaatteessa.

NÄYTTELIJÄ 1: Niin ja se on usein paljon voimakkaampaa mulle ainakin katsojana, et toihan on ihan sekasin, mut et ethän sä oo, et sehän vois olla minä.

NÄYTTELIJÄ 2: Ja se oli kiinnostavampaa tehdä myös niin, koska sitä lähtee helposti ite myös kommentoimaan sitä hahmoa.

NÄYTTELIJÄ 1: Tuomitsemaan sitä hahmoa.

NÄYTTELIJÄ 2: Ja jotenki se on ehkä myös turva, et mä teen täst vähän tämmösen ällöttävän, niin sit mä voin kertoa tän mun mielipiteen näyttelijänä täst Veikasta.

NÄYTTELIJÄ 3: Mut eks just meidän ohjaajakin oo puhunu siitä, et jos tulee joku tommonen vaikee hahmo, joka on omia arvoja vastaan, niin et yrittää löytää sen tilanteen itsessään, et mikä on se tilanne, millon mä voisin itse toimia noin.

NÄYTTELIJÄ 2: Nii et löytää sen tarttumapinnan

NÄYTTELIJÄ 3: Nii eikä vaan sysätä sitä, et toi on hirvee. Ton moraali on paska, mut et mä näyttelen nyt tota paskaa moraalia. Vaan et yrittää löytää itestään sen, et missä kohtaa mulla itellä naksahdais, jotta mä ymmärtäisin tota.

NÄYTTELIJÄ 2: Ja kun kaikist meistä löytyy ne tunteet kuitenkin, et mä voin samaistua siihen Hitlerin vihaan tai mikä ikinä turhautuminen se onkaan. En mä pysty ymmärtää sitä miks se on tehny ne asiat, mutta mä ymmärrän sen tunnetilan ehkä.

NÄYTTELIJÄ 1: Näyttelijähän saa ja varmasti pitääki tehdä se tos tilanteessa myös itse joku valinta. Koska muuten sitä ei oo sillei oikeella tavalla turvassa, että vois jollain tavalla antautua sen homman vietäväks.

TUTKIJAMINÄ: Lopputuloksena esiintyjä ja kokija saavat turvallisessa ilmapiirissä elämyksiä mahdollisista maailmoista. Rooleista, joihin itse eivät ole valmiita.

Valinnoista, jotka johtaisivat johonkin toistaiseksi tuntemattomaan.

NÄYTTELIJÄ 4: Se rooli tuo jonkinlaisen turvan ja vapauden niinku olla siellä lavalla.

NÄYTTELIJÄ 2: Haluis lähtökohtasesti ajatella, et näyttämöllä on aina turvassa. Et ihmiset ei ajattelis, että tuo on tuollanen oikeesti. Et sillei oo mitään tekemistä ikinä todellisuuden kanssa, niin ehkä sitä on sitte turhan sinisilmänen sille ajatukselle, että on turvassa, ja et mä voin näytellä vaik kuin paljon omaa itteeni ja kenelläkään ei oo oikeus tai (naurua) aiheutta ajatella, et se oon minä oikeesti siellä.

OHJAAJA: Se minkä takia siinä Pulp fictionissa jäi kuitenkin paljon se roolin suoja, oli se, että ne näyttelijät pelas tosi paljon keskenään. Ja siinä oli tosi vähän ellei ollenkaan semmosia hetkiä, että oltiin oikeesti yleisön kanssa kontaktissa. Ilman, että oli show päällä. Mut meil oli kyl semmonen kohta missä näyttelijä joutu oikeesti pulaan, kun sil oli kädessä semmonen tekosydän ja se joutu improomaan siitä spoken word -tyyliin riimejä. Niin siinä oli kyl rehellisyyden hetki, kun välillä huomaa, että näyttelijä alottaa jonku riimin, ja sitte se tajuaa ennen kun se vie sen loppuun, et se tulee olee huono. Niin siinä on se yhteinen jakamisen hetki. Niin semmosissa tilanteissa se on tosi selkeä.

6. ESIINTYMISEN ROOLIT

6.1. Esitys sosiaalisesti outona tilanteena

OHJAAJA: Siinäkin ehkä tavallaan auttaa se, että hyväksyy, että se on tavallaan ihan vitun outo tilanne. Et eihän sitäkään tarte kieltää. Väistämättäkin ihmiset ottaa erilaisen roolin eri sosialisissa tilanteissa. Niin se sun näyttämörooli, se miten sä käyttäydyt, kun sua katotaan, niin se on erilainen sosiaalinen tilanne.

TANSSIJA 2: Tai kun esiinnyn, tiputanko pois ”sosiaalisen minän”?

OHJAAJA: Se rehellisyys sille, että tää on outo tilanne, on kiinnostavaa. Että myönnät sen ja luotat tuohon ventovieraaseen ihmiseen, joka katsoo sinua, niin se on liikuttavaa.

NÄYTTELIJÄ 1: Kun ei me voida olla tääl yhteiskunnas ilman roolia. Meille joko laitetaan se tai sit me otetaan se.

RICHARD SCHECHNER: Jotkut ihmiset näkevät paljon vaivaa esittääkseen yhteiskunnan tarjoamia mahtavia rooleja, kuten tuomari, kaupunginjohtaja tai leffatähti. Toisille tämä rooli annetaan. Katastrofista selviytyjä, sureva vanhempi, lottovoittaja tai jopa kuningas. (Schechner 2013, 171)

6.2. Kehon performointi

TANSSIJA 2: Esiintyessä olen aina hyvin henkilökohtaisesti jollain identiteetin tasolla läsnä. Vähintään sillä ilmiselvällä, eli ruumiillani, sen tietyllä muodolla, sukupuolella, ihonvärillä, tavalla liikkua, olla ja katsoa...

TUTKIJAMINÄ: Minusta erityisen kiinnostavaa on esimerkiksi sukupuoleen liittyvien konventioiden performointi.

JUDITH BUTLER (2006, 25): Sukupuoli ei ole yksittäinen teko, vaan se on toistoa ja rituaali.

TUTKIJAMINÄ: Juurikin näin. Näimme Berliinissä Saksalaisen teatterin kurssin yhteydessä Schaubühne-näyttämöllä esityksen Stalin, joka jäi mieleen siinä esiintyvän pääroolinaisnäyttelijän vuoksi. Muistan ihmetelleeni hänen kehonsa suorutta. Hän vaikutti siltä, kuin olisi karsinut tai saanut ohjeen karsia pois kaikki naiseuteen viittaavat eleet, liikkeet ja maneerit, joita niin helposti tulee toistaneeksi arjessa ja taiteessa. Tahtomattaankin. Ja nyt jäljellä oli vain ihminen. Se oli vaikuttavaa.

HANNA HELAVUORI (2011, 108): Esiintyjästä tulee nykyteatterissa yhä enemmän myös vastuuta ottava, käsitteellistämään ja ajattelemaan kykenevä olento aikaisemman muiden intentioita toteuttavan näyttelämiskoneen ja maailmojen representoijan sijaan.

TUTKIJAMINÄ: Juuri näin Hanna. Tällaisena tämä Schaubühnen Stalin minulle näyttäytyi. Ja siksi hänen olemuksensa vetosi minuun. Hänen valintansa vaikuttivat ihanan harkituilta ja kantaa ottavilta.

NÄYTTELIJÄ 1: Mut mikä se neutraalikeho esimerkiksi on. Mikä se neutraali mieli niinku on. Mä en usko semmoseen neutraliteettiin. Koska ne nyt on niitä valinnan lopputuloksia, et joku on valinnu olla neutraali näin.

NÄYTTELIJÄ 2: Nii et pitäis laittaa semmonen kokovartalosukka (naurua) ja maski viel siihen. Niin se nyt ei ainakaan oo neutraali (räkänaurua).

NÄYTTELIJÄ 1: Nii ei millään tavalla neutraali. Tai sit joku ihminen vaan on ja jököttää, eikä sillä oo mitään elettä.

NÄYTTELIJÄ 2: Meil on ne tietyt koodit, mitä me nähdään ja tulkitaan, et niist ei pääse.

NÄYTTELIJÄ 1: Ja myös tekemättä jättäminen, valitsematta jättäminen on valinta.

TANSSIJA 2: Miten hienovireistä ja nyanssien tai sävyjen kyllästämää esiintymiseni voi olla ”itsen” sisällä, ilman, että alan representoimaan ilmiselvällä tavalla katseellani ja eleilläni vaikkapa ”traagista tyttöä” tai esittämään jotain, kuten ”poissaolevaa”?

6.3. Ammattirooleista arkirooleihin

HAASTATTELEVA MINÄ: Miltä tuntu esittää roolihahmoa, jonka arvomaailma oli omasta kaukana? Et kun on kuitenkin näyttelijän ammattirooli, niin tuossahan se menee helposti sekasin?

NÄYTTELIJÄ 2: Niin, et se meni tavallaan niinku läpi.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Olen toiselta ammatiltani toimittaja, jonka esitykseen kuuluu se, että olen muka olevinani oma itseni. Ja sen takia se on paljon hankalampi. Kun mä oon miettiny myös sitä, että jos oliski selkeästi joku rooli, et mä oon nyt joku toinen, niin se voi myös jotenki vapauttaa.

HAASTATTELEVA MINÄ: Et sit ei tarvii pelätä, et tulis jotenki paljastetuksi, kun mä oon nyt selkeesti joku toinen ihminen.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Kun oot näyttämöllä oma itsesi, niin siinä tulee just tuo, että tulee paljon lähemmäs se kysymys, että mitä minä nyt itsestäni näytän tai paljastan tai jaan.

TUTKIJAMINÄ: Itse mietin tätä kymmenen vuotta sitte Susanna Kuparisen Valtuustonäytelmien kohdalla, jossa käsikirjoituksenamme olivat Helsingin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat. Mietin silloin itsestä kaukana olevan poliittisen kannan esittämistä. Tuntui jännittävältä asettaa itsensä asemaan, jossa jollakin katsomossa voisi olla mahdollista tulkita, että Katariina Lantto puhuu, eikä roolihahmo.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Itse oon miettiny paljon sitä, että millä tavalla itse esiinnyn toimittajan roolissa. Ja sehän on mulle ihan päivänselvää, että en minä ole ihan vain oma itseni, kun esiinnyn toimittajana, vaan se on ammattirooli. Ja se ammattirooli vaikuttaa kanssakäymiseen ihmisten kanssa esimerkiksi haastattelutilanteessa ja myös ihan konkreettisesti siihen, kun on radiossa tai TVssä, kun tekee töitä omalla äänellään ja naamallaan ja kropallaan.

ERVING GOFFMANN (1961, 106–107): Tietyissä ammateissa tapahtuu kokonaisvaltaista roolin omaksumista, jonka seurauksena yksilö ikään kuin katoaa tilanteen tarjoamaan minuuteen. Ilmaisullisiin vaatimuksiin mukautunutta esiintyjää voidaan tällöin tarkastella roolinsa kautta.

PERFORMANSSITAITEILIIJA: Se on tietynlaista kohotteista olemista, jota sanelee tietyt konventiot.

ERVING GOFFMANN (1959, 17): Kyse on tietynlaisesta informaatiopelistä, jossa vuorovaikutuksen osapuolet tarkkailevat toistensa motiiveja ja vaikuttimia. Nämä esitykset muodostuvat erilaisten arkielämän roolien ympärille. Olen kirjoittanut näistä rooleista kokonaisen kirjan.

TUTKIJAMINÄ: Jukka Ruotsalainen teetti The Others -kurssilla harjoituksia, joissa tutustuttiin minuuden eri muotojen esitykseen. Kesken treenitilanteen hän pyysi opiskelijaa astumaan eteen ja kertomaan, mistä tässä kurssissa on kyse. Sitten hän keskeytti kysyen “oletko nyt oma itsesi”. Harjoitteeseen sisältyi myös pyyntö vaihtaa lennosta esimerkiksi työ-, edustaja-, esiintyjä- tai asialliseen minään.

ERVING GOFFMANN (1959, 77–85): Erilaiset sosiaaliset roolit sisältävät kokonaisen valikoiman valmiita käytösmalleja. Esittäessään roolia, yksilö huolehtii vaatimusten täyttymisestä, ja tämän uuden minäkuvan sisäistämisestä, jotta vaikutelma olisi yhtenäinen suhteessa muihin vastavan roolin yksilöihin.

NÄYTTELIJÄ 1: Niin koska kyllähän me arkielämässäkkin vedetään jotain rajoja. Kun en voi olla kaikkii mun puolii koko ajan siin hetkessä. Eli tehään jotain valintoja, päätöksiä.

NÄYTTELIJÄ 2: Nii raamit.

NÄYTTELIJÄ 1: Et on se sit intuitio tai mikä se sit ikinä onkaan.

NÄYTTELIJÄ 2: Niin mitä sä millonki polttoaineena käytät niinku. Vaik se jännitys. Se on yks puoli susta ja sit sä valitset tavallaan sen.

NÄYTTELIJÄ 1: Ja kuinka paljon se katsojaki vaikuttaa ehkä siin tilanteessa, et jos mä tiedän, et mä oon menossa vaikka puhumaan lapsille, niin kyl mä varmaan puhun aika eri tavalla, mitä mä nyt puhun vaikka sitte täällä tai jos mä puhun tutuille tai jos mä puhun täysin... jossain YK:n päämajassa. Et se omana itsenä näyttämölle meneminen ei oo koskaan siit katseesta täysin vapaa. En mä ikinä ole yhtä rennosti, kuin mä olisin jossain omassa himassani.

NÄYTTELIJÄ 3: Jossain kaveriporukassa tai...

NÄYTTELIJÄ 2: Nii että oon erilainen mummolassa kuin poikaystäväni kanssa, tai täällä tai porukoiden kanssa... Et jossei se tuu ohjaajalta, et tää tarkoittaa sitä, nää on ne oman itsen raamit, niin sit ite tekee sen valinnan, et mä tartun tähän. Tää on niinku tää mun "oma itse" täs hetkes. Vaikka tää epävarmuus tai tää fysiikka tai tää mistä tää puhuu tai...

NÄYTTELIJÄ 4: Mä näytän itestäni vaan jonku tosi kapean niinku, kun mä joudun tavallaan kaventaa itteni johonki yhteen kuvaan itestäni. Et voiks siitä tulla se epämukavuus.

NÄYTTELIJÄ 1: Mulle tulee ainakin tosi epämukava olo siitä, jos mä satun valitsemaan väärin siin vaiks sosiaalisessa tilanteessa, et mää päätänki olla tämä puoli itsestäni. Ja sit mä tajuun, et ou fak, mä en hiffaa nyt tätä yhtään. Tai et mä valitsin tosi väärin. Et mä saatan aiheuttaa heille niinkun tukalan olon. Ei tarkoituksellisesti, mut joku mun puoli saattaa vaikuttaa heille vaikka hyökkäävältä tai tungettelevalta.

7. YLEISÖ JA VASTANÄYTTELIJÄ

7.1. Tilanne ja tietoisuus

TANSSIJA 1: Toinen esimerkki, milloin todellakin olen ollut lavalla omana itsenäni on esitys Voyeur 2017 Teatterikorkeakoululla.

HAASTATTELEVA MINÄ: Joo näinki sen silloin. Se oli upee.

TANSSIJA 1: Teoksessa oltiin myös vuorovaikutuksessa yleisön kanssa. Esiintyjän kokemustani voisi luonnehtia sanoin: ruumiillisuuteen ja läsnäolemiseen kiinnittyminen, jaettu hetki, intimiteetti, paljaus. Esiintyminen omana itsenä tuntui mukavalta tässä tapauksessa, koska teos oli rakennettu tukemaan esiintyjän valintoja ja tiesin esityksen kuljetuksen ja eri osien tarkoitukset. Olihan se aina todella jännääkin. Mutta koska teos käsitteli juurikin katseen alla olemista ja katsomista, ei siihen sisältyvä paljaus ollut raskasta, vaan sitä käsiteltiin koko prosessin ajan mielekkäällä tavalla.

TUTKIJAMINÄ: Mahtava kuulla, että tällaista esitystä ollaan osattu rakentaa harjoituksista lähtien rennoksi. Haastattelemani näyttelijät suhtautuvat katseeseen kuitenkin jännityksellä.

NÄYTTELIJÄ 2: On kiinnostavaa, et nyt kun me ollaan täällä the Others -kurssilla tehty tätä harjotusta turvallisten seinien sisällä, nii sit ku tulee yleisö, et kuinka paljon toi kaikki tulee muuttumaan. Koska se on ihan varma, et se tulee muuttumaan.

NÄYTTELIJÄ 4: Et siel on kuitenkin joku tietoisuus, et miten mä nyt oon tässä.

TUTKIJAMINÄ: Kuten näissä haastatteluissa. Ääntä tallennetaan, ja haastateltava on tietoinen siitä, ettei keskustelu jää meidän kahden väliseksi.

PERFORMANSSITAITEILIJÄ: Kyllä mä oon koko ajan tietonen, että mä puhun jolleki muullekin kun sulle. Tottakai väistämättä jokin muuttuu, kun alkaa esitys, vaikka mä tekisin mitä. Se on joku tietoisuuden taso.

TUTKIJAMINÄ: Tällainen tiedostamisen ja yleisön kanssa jaetun hetken kuvaileminen on Hanna Helavuoren mukaan tuttua nykyteatteriesiintyjälle.

HANNA HELAVUORI: Nykyteatterissa esiintyjä on kokemuksellisen ja aistimellisen esittämisen ”tutkija”, joka tarkastelee esittävyttä sekä oman että myös katsojan/osallistujan kokemuksen kautta. Tällaiselle esittämiselle on ominaista merkitysten ruumiillisuus ja paikantuneisuus. Esittäminen on aktiivista, tilallista ja aistimellista suhdetta toisiin. Se on tilallista virittäytymistä ja reagointia ympärillä olevaan. (Helavuori 2011, 105).

7.2. Yhteys, katse ja kuuntelu

OHJAAJA: Kiinnostaa se reitti, et miten saada aito yhteys yleisön ja esiintyjän väliin.

Ja ehkä just se, et hahmo voi olla tosi liikuttava. Mut se minkä takia mua ei tällä hetkellä se kiinnosta on se, et näyttelijä siellä lavalla on ihminen. Ja se on lähtökohtaisesti kiinnostava. Niin miksei tuoda se ihminen. Kun puhutaan teatterista aidon kohtaamisen paikkana, niin sehän on tavallaan ainutlaatuinen tilanne, et ventovieras ihminen avautuu sulle. Tuo siihen tilanteeseen jotakin, jonka sä voit ottaa vastaan ja ehkä antaa siihen katseellas jotakin. Ja tääki taas kuulostaa vitun hienolta, mutta onks tää sit semmonen asia, joka katoaa siin, ku mennään konkretiaan.

HAASTATTELEVA MINÄ: Mitä ajatuksia katseen alaisuudessa olemisen pohtiminen on herättänyt teissä?

TANSSIJA 2: Myös MINÄ katson yleisöä, eivät pelkästään he MINUA. Ja saan valita millä tavalla katson, onko minulla esim. jokin sisäinen tehtävä käynnissä, vai kohtaanko vain sattumalta jonkun katseen hetkellisesti? Esiintyessä minulla on valtaa esimerkiksi katseen käyttöni, etäisyyden yleisön jäsenen ja liikkeen dynamiikkojen, vauhdin tai suuruuden/pienuuden kautta.

NÄYTTELIJÄ 3: Mun mielestä esimerkiksi tuntuu hirveen vaikeelta kävellä siihen yleisön eteen ja sanoa, että nyt minä olen oma itseni. Kun en en en varmasti ole. En niinku yhtään. Kun tulee siihen katseen alaiseks, niin tulee semmonen olo, että tää tuntuu ihan vitun pöljältä sanoa, et nyt määhän on niinku oma itse, kun on jotenki ihan vitun lukossa ja jännittynyt myös.

TUTKIJAMINÄ: Marjo-Riikka Mäkelän Tšehov-kurssilla Teatterikorkeakoululla teimme harjoitetta, jonka yhteydessä esitimme pienen soolokoreografian muille kurssilaisille. Kun tuli minun vuoroni, minua alkoi heti jännittää. Sydän läpähti, vaikka en ollut ehtinyt vielä edes aloittaa. Samassa hetkessä Marjo-Riikka kysyi, miltä minusta juuri nyt tuntui. Tunnustin, että minua jännitti. Silloin hän ehdotti, että voisin hyväksyä jännityksen tunteen, ja olla vain. Katsoa lempeästi takaisin minua katsovia ihmisiä. Ja niinhän siinä sitten kävi, että jännitykseni hävisi. Sydän rauhoittui ja olo oli aivan levollinen. Noloa ja ihanaa, että tuollainen asia on niin pienestä kiinni.

7.2.1. Aito reaktio

OHJAAJA: Yks tapa päästä semmoseen rehelliseen mielenkiintoseen aitoon näyttelijäntyönlaatuun on, että tavallaan kuuntelee sitä, miltä oikeesti tuntuu siinä hetkessä. Koska silloin sen on pakko tulla aidon reaktion kautta.

HAASTATTELEVA MINÄ: Niin ja se hiton sitoutuminen.

OHJAAJA: Niin ja silloin sieltä voi paljastua jotain ihan muuta. Ja toinen pointti mistä aiemmin puhuttiin suhteessa siihen laiskuuteen, miltä toikin kuulostaa. Kun Pulp fictionistakin tuli semmosta palautetta, että eikö toi oo vähän niinku laiska reitti?

HAASTATTELEVA MINÄ: Nii

TUTKIJAMINÄ: Hetkessä kuuntelun ja pelkän olemisen epäkiinnostavuus katsojakokemuksena oli esillä myös Anu Koskisen väitöskirjassa, jossa hän haastatteli 80- ja 90-luvuilla opiskelleita näyttelijäopiskelijoita tunteista.

ANU KOSKINEN (2013, 206–209): Tästä kuvailusta “mennä lavalle ja antaa sen tilanteen ja yleisökontaktin lähteä viemään sitä omaa olemista” tulee voimakkaasti mieleen Marcus Groth ja hahmometodi.

TUTKIJAMINÄ: Niin siinähan näyttelijä ei yritä mitään, vaan lähtee tekemään siitä ruumillisesta ja henkisestä tilasta, jossa on juuri kyseisellä hetkellä.

ANU KOSKINEN (2013, 206–209): Groth toimi Teatterikorkeakoulun professorina vuosina 1998–2002 ja toi hahmometodin opetukseen vastapainoksi Turkkalaiselle tunnetyöskentelylle, jossa tunteita haettiin esimerkiksi kivun ja väsyttämisen kautta. Hahmometodi käsittää esiintyjän hetkessä saamat tunteet “vapaana luonnonvoimana”, joita ei voi pakottaa.

TUTKIJAMINÄ: Anu Koskinen puhui väitöskirjassaan myös enakkoluuloista, joita oli niillä, joilla ei välttämättä ollut edes kokemusta kyseisestä metodista.

ANU KOSKINEN (2013, 206–209): Ajattelutapa jakoi voimakkaasti mielipiteitä. Monet kokivat hahmometodin ärsyttävänä ja jopa pelottavana enakoimattomien tunteiden vuoksi, vaikka heillä ei itsellään ollut metodista kokemusta. Toisille tämä kuitenkin toimii. Esiintyjä saavuttaa vapautuvia voimavaroja, kun paineet suorittamisesta häviävät.

TUTKIJAMINÄ: Nämä enakkoluulot karisisivat varmasti pois, mikäli todettaisiin, että sama monologeihin käytetty oman itsen täydellinen kuuntelu käännettäisiin myös ulospäin. Kuunneltaisiin vastaanäyttelijää samalla intensiteetillä. Näyttelijä 3 muistelee The Others -kurssin toistetun ryhmäkeskustelun harjoitetta.

7.2.2. Aktiivinen läsnäolo

NÄYTTELIJÄ 3: Nii. Sähän näyttämöllä keskityt siihen, et sä kuuntelet toista, sä katot toisen... Sä kuuntelet sen lauseen, sä mietit sen lauseen, ja mä vastaan nyt näin. Ja mun mielest tossa tapahtuu nyt se, mitä tapahtuu näyttämöllä, et sä toistat sitä. Niin mulle henk koht se tuntuu kivalta tehdä sitä toistoa, koska se on jollain tavalla turvallista. Mä tiedän mitä mä sanon, kenen jälkeen...

HAASTATTELEVA MINÄ: Paitsi, et sillonhan siit puuttuu se aktiivisuus, mikä on niinku normaalina sillon, kun on omana itsenään siin keskustelussa. Sillon, kun yrittää odottaa, et millonkohan mun vuoro tulis, ja mitähän mä sanoisin. Kuuntelee aktiivisesti, et sanokohan toi jo sen, mitä mä aioin sanoa.

NÄYTTELIJÄ 3: Ehkä siin tulee se, et nyt mä näyttelen omaa itseäni. Koska mä en siinä, kun mä toistan itseäni, niin enhän mä siinä oo joku toinen. Kyllähän mä oon silti itseni ja sanon sen ajatuksen mitä mä sanoin. Mutta mä näyttelen itseäni.

TUTKIJAMINÄ: Myös ohjaaja pohtii kuuntelua Pulp fiction -esityksessä, jossa näyttelijöiden repliikkejä ei oltu missään vaiheessa lyöty täysin lukkoon.

HAASTATTELEVA MINÄ: Eli pystyy olee aika paljon omana itsenään, koska joutuu kuuntelemaan ja oppimaan siinä hetkessä. Olemaan jotenki tilanteessa.

OHJAAJA: Sun pitää kuunnella se, mitä se yleisö reagoi ja ottaa se vastaan ja suhteuttaa siihen sitä rytmiin. Se on ehkä metodi siihen, et miten tavallaan pakottaa näyttelijät vetämään sen siinä hetkessä, eikä sillai et se on rutinoituu. On tavallaan pakko pysyä skarppina, kun sä et voi ikinä olla varma siitä, mitä sun vastanäyttelijä heittää sieltä. Kun joka kerta replat vähän kuitenkin muuttu.

TUTKIJAMINÄ: Näyttelijä 2 taas muisteli yleisön katsekontaktia Temptation island -esityksessä. Hän käytti näitä katseita henkilökohtaisten tunteuksien herättelyyn.

NÄYTTELIJÄ 2: En mä kokenu, et mä voin mennä omana itsenä jotenki, jos mä en voi peilata sitä. Et jos mä en voi reagoida yleisöön, niin miten mä voin olla sit oma itseni. Sit mä oon jossain kuplassa, jonku takana. Mut se oli tosi kiinnostavaa. Se oli tosi vaikeeta ja tosi kiinnostava taso olla. Ja se oli joka päivä aika erilainen. Ja siit oli helposti aika epävarma siit tekemisestä.

TUTKIJAMINÄ: Ja tämä on juurikin sama havainto, joka laukaisi minulle tämän opinnäyteaiheen. Se hetki, kun hämmennyin Esiintyjän dramaturgia -kurssilla kesken tauko-aiheisen harjoitteen puoli vuotta sitten. Yleisö katsoi minua, ja yritin kuumeisesti miettiä, miten minun pitäisi suhtautua siihen katseeseen. Tarkoitushan oli ollut, että

pitäisin tauon omana itsenäni kesken esityksen, mutta nyt he katsoivat minua. Ensimmäinen reaktioni oli ajatus siitä, että heidän ei pitäisi katsoa minua. Enkä minä voisi katsoa heitä takaisin, koska sehän olisi hämmentävä hetki. Eihän minua arjessanikaan tuijota kokonainen ryhmällinen ihmisiä silloin, kun istun ja luen kalenteriani.

HAASTATTELEVA MINÄ: Niinku se on livetilanne, niin jotain voi mennä pieleen. Ja sitten kun ei voi tietää, että missä mielentilassa siellä ollaan, kun sitä teidän Pulp fiction -esitystäkään ei ollu kuvattu ja leikattu, vaan se tapahtu siinä hetkessä.

OHJAAJA: Ja se on se vissi ero teatteriin ja elokuvan välillä. Niin palataan tähän kysymykseen tästä livetilanteesta kun se on kuitenkin se juttu teatterissa. Ja se usein itselläkin unohtuu, vaikka se on just se mikä teatterissa kiinnostaa.

8. LOPUKSI

HAASTATTELEVA MINÄ: Niin vai onks se vielä määrittelemättä, että mitä taidesuuntauksen kautta nyt eletään, kun kukaan ei oo vielä ehtiny laittaa otsikkoo.

NÄYTTELIJÄ 1: Nii vai voiks sitä enää nykyään määritellä, kun kaikki on nykyään niin individuaalia, se vaade on nykyään niin individuaalia. Ja oma itse on taidetta tosi monella, oma itse on se työ.

HAASTATTELEVA MINÄ: Mut varmaan sen takia varmaan tarvitaankin täs näyttelijäntyössäki tätä, et on sekä oman itsen, että sitte kaikkea muutakin. Sehän olis aivan kammottavaa, jos yhtäkkiä kaikki teatteritaide pitäis olla pelkästään oman itsen esittelyä

Kaikki: Niimpä

NÄYTTELIJÄ 1: Mari Rantasila on sanonu mul tälle, ku mä jotenki pohdiskelin jotai riittämättömyyttäni, nii et mitä lähemmäs sä pääset niinku omaa itseäsi, mistä sä pidät ja mikä sulle tuottaa... Kun me keskusteltiin siitä, että miksei mua ikinä vaiks palkattais johonki, ku aina on joku, joka on parempi ja kuuluisampi. Niin Mari sano, et “koska se olet sinä”. Et mitä lähemmäs pääset itseäsi tässä ammatissa, niin sitä nautinnollisempaa tää on sulle. Ymmärsin sen jotenki niin, et on tarkeeta ymmärtää oma ainutlaatusuutensa tekijänä ja ihmisenä. Et mitä niinku haluaa tältä ammatilta ja elämältä. Ku me ollaan kaikki erilaisia ja ainutlaatuisia.

NÄYTTELIJÄ 2: Ja tosta päästään sit siihen, et kuka mä sit oon ja niihin määrittelyihin. Mun täytyy määritellä itseni, joka voi olla kans semmonen suo. Et sit me ollaan siel määrittelyssä, ja kuinka pitkään me oikeesti voidaan itse määrittää itseämme. Et kuinka paljon niit määriytyksiä tulee ulkopuolelta.

NÄYTTELIJÄ 1: Se on sitä dialogii koko ajan senki kaa.

NÄYTTELIJÄ 2: Kyl me pyritään tosi paljon määrittää itteemme, ja toimimaa niinku sielt käsin.

TUTKIJAMINÄ: Ja juuri tämänkaltainen tarve oman itsen löytämiselle tässä ammatissa on minusta keskiössä. Niin tässä opinnäytteessä kuin elämässäkin. Tämän kulman takia olen myös valinnut tämän kirjallisen muodon tälle opinnäytteelle. Olen nostanut esille haastateltavieni äänen, asetellut heidän ajatuksiaan limittäin toistensa kanssa ja kommentoinut heitä silloin tällöin. Halusin, että muoto pysyisi pohtivana ja avoimena, jotta opinnäytteeni edustaisi samalla sellaista keskustelukulttuuria, jota itse toivoisin

enemmän teatteritaiteiden kentälle. Asioista voitaisiin keskustella asioina, eikä mielipiteinä, jotka ovat joko oikein tai väärin. Pyrittäisiin ymmärtämään kokonaisuuksia, taustoja ja syitä kullekin ajatusmaailmalle.

OHJAAJA: Juha Hurmeella on ollut artikkeli siitä, että minkä takia ihmiskunta tarvitsee teatteria enemmän kuin koskaan. Ja se kuinka teatteri täyttää UNESCO:n määritelmän siitä, miten ihmiskunta välttää sukupuuton. Niin yks kriittinen niistä oli empatiakyky. Niin Juha Hurmeen pointti oli siis se, että teatteri täyttää nämä kaikki sukupuutonvälttämiskategoriat. Että teatterilla on kapasiteetti ja voima olla käänteentekevä osa ihmiskunnan tulevaisuutta. Ja sieltä mulle korostu nää empatiataidot. Mä ajattelen, et minkä takia mä haluan tehdä teatteria on se, että mä haluan kasvattaa empatiaa maailmassa. Ja miten teatteri voi kasvattaa empatiaa maailmassa on se, että siinä nähdään ihmisiä, siinä samaistutaan ihmisiin, siinä kohdataan ihmisiä. Ja kohdataan se näyttelijä myös sen roolin ulkopuolella.

8.1. Mitä tämä opinnäyte avasi minussa

TUTKIJAMINÄ: Tutkimusprosessin loppupuolella sain ohjeistuksen unohtaa tanssijoiden haastattelu. Sopivaa aikaa ei ollut löytynyt, ja materiaali oli ilman tanssijoitakin riittävän runsas. Mutta tuntui siltä, etten voi kuvata omana itsenä näyttämöllä olemista ilman tanssijoiden näkemystä. Se oli olennainen osa.

Yhteydenottopäätöksen jälkeen sain lopulta käsiini tanssijoiden kirjoittamia ajatuksia aiheesta, ja olin liikuttunut. Opinnäytteeni aihe tuntui laajenevan täyteen mittaansa. Erityisesti viimeisenä saapunut ääniviesti. Siinä Tanssija 3 pysähtyi aiheen äärelle ja antoi vaikuttumisen laukaista seuraavat sanat.

TANSSIJA 3: Mä yllätyin nyt ite siitä, et mä haluan tuoda tän asian esille ääniviestinä. Mä oisin aatellu, et mä haluan kirjoittaa. Mutta tää tulee nyt ääniviestinä.

Eli teemana esillä oleminen, miten mä ite... tai se on mun oma tapa tällä hetkellä jotenkin sanallistaa sitä, et mikä tää mun työnkuva on. Esiintyminen, esiintyjä, tanssija, tanssiminen. Oonks mä roolissa, näyttelenkö? Oonks mä tanssijana esillä, vai oonks mä tanssien esillä? Siinäkin on ero, mulle.

TUTKIJAMINÄ: Kun kuuntelin ääniviestiä ensimmäisen kerran matkalla opinnäyteohjaajani luokse, minun oli pakko keskeyttää edellisen puheen puolella välissä ja vastata heti ääniviestillä. Kiitin vuolaasti vastauksesta, joka sai tunteen läikähtämään. Tulin tietoiseksi siitä, miten tervehdyttävä vaikutus tällä oman itsen ja

esiintyjyyden pohtimisella oli. Sain neljältä eri taidealalta yhdeksän erilaista ääntä, joista jokainen kohtaa työssään omana itsenä näyttämöllä olemisen eri tavoin. Tarve näiden asioiden käsittelylle on silti kaikille heille sama. Jokainen meistä tekee taidetta omalla kehollaan, omien mielipiteiden ja vaikutteiden turvin.

TANSSIJA 3: Näit mä oon pohtinu ja kääntäny ja vääntäny ja miettiny. Ja jotenki jäin sellasen kelan pariin, et mun pitää luopua semmosesta, et mä jotenki yritän huolehtia siitä mitä mä tuon esiin. Samaan aikaan mul on vastuu siitä, et mä tiedän ja tiedostan, mitä mä niinku maailmassa tavallaan toistan, tai jatkan, tai liitän tähän johonki kaanoniin, missä voin jotenki havaita olevani. Mut mun pitää luopua siin esiintymisen hetkessä siitä, et mä en huolehdi siitä, et kaikki nyt varmasti näyttäytyy sillai, miten me ollaan sovittu tai miten mä toivon tai et ei ainakaan käy niin ku mitä mä pelkään.

Eli olla sen jonku häpeäriskin äärellä ehkä, ilman et siihen on pakko liittyä jotenki jotain mitä hävetä tai jotain häpeällistä ylipäättään. Vaan niinku et miten mä voisin olla lataamatta niihin esiintymisen tilanteisiin semmosta et... et tän täytyy mennä tietyllä tapaa. Ja siitä kun mä luovun, niin mä aattelen, et sit siinä tilalla on semmonen niinku asioihin tarttuminen, et ”ront” vaan ote hommiin ja sit on asioita mitä tekee.

Konkreettisia asioita mitä tekee. Ja niitten kautta mä voin olla kokonaisena siellä sen koko tapahtumaketjun keskellä. Koska se kaikki on siinä anyway.

TUTKIJAMINÄ: Juurikin se tunnelataus, joka liittyy omana itsenä näyttämöllä olemiseen piirtyi nyt tämän ääniviestin myötä konkreettiseksi esimerkiksi esiintymisen hetkestä. Haastateltava antautuu epävarmuuteen ja luottaa itseensä taiteilijana, ajattelijana ja yksilönä.

TANSSIJA 3: Mä aattelen niin, että kun onkse sitte näyttämö vai onkse mun oma elämä, joka on mun oma henk koht näyttämö, missä mun minuus jotenki piiryy erityisesti mulle ja sitte hetkittäin muille ja vähän eritavoin eri... muille ihmisille. Nii jotenki et miten mä niinku, ku mä en voi samplata semmosta hallittua cocktailia missä mä sitte pipetillä valikoin asioita. Ja mä en kuitenkaan haluis ajatella, et se on täysin pois mun kontrollista tai et mul ei ois minkäänlaista sanomista siihen niinku, et miten mä suuntaan sitä omaa tekemistä ja sitä omaa olemista jonku tehtävän parissa tai jossain tilanteessa.

TUTKIJAMINÄ: Kun valitsin tämän opinnäyteaiheen, luulin löytäneeni otsikon, jota en ollut aiemmin tullut pohtineeksi. Toisin kävi. Viime kuukausina olen tajunnut, että oman elämän erilaiset roolit ovat seuranneet minua jo aikaisemmissakin opinnäytteissä.

Vähän eri muodossa. Viimeksi pohdin draamakasvatuksen aineopintojen opinnäytteessäni taitelijuuden ja opettajuuden rooleja ja niiden vaikutuksia minuun. Olin juuri valmistunut luokanopettajaksi ja aloittanut musiikkiteatteriopinnot. Alun hämmennyksestä yli päästyäni kokosin ajatukset ja totesin, ettei saman kaltaisuus aiheissa ole laisinkaan haitallista. Valintani tarkoittaa itseasiassa toimintatutkimusmaista lähestymistä. Toimin kentällä, alkaa uusi sykli, uusia tapahtumia, uutta toimintaa. Seuraa kysymyksiä, reflektiota ja uusien toimintojen myötä uusia kysymyksiä, uusia reflektioita. Tämähän on juuri sitä, mitä taiteen tekemisessäkin tapahtuu jatkuvasti. Toinen toisensa perään uusia toimintasyklejä, jotka liittyvät samaan klusteriin. Aikoinaan parikymppisenähän sitä luuli, että kaikki tapahtuu ainutlaatuisesti ja ensimmäistä kertaa, mutta eihän se nyt niin ole.

Opin tämän tutkimustyön myötä, että omana itsenä näyttämöllä olemiseen kietoutuu taiteilijuus ammattina. Me tuomme oman kehomme ja mielemme esitykseen tyyli- ja taiteenlajista riippumatta. Teatterihistoriassa oma itse on pyritty jopa häivyttämään roolityöskentelystä, mutta tällainen yksioikoisuus on herkästi haitallista työnteolle. Tanssijoiden ja performanssitaiteiden kanssa käydyt keskustelut ja näiden alojen teorioihin tutustuminen auttaa ymmärtämään, mitä omana itsenä esiintyminen voi tarkoittaa, ja missä määrin sellaista voi olla olemassa. Kyse ei ole arvottamisesta, vaan esiintymisen kirjon selventämisestä. Lisäksi omana itsenä oleminen aidosti, aktiivisesti ja rehellisesti antaa mahdollisuuden avoimeen keskusteluun. Kun roolien muurit lasketaan, voi oppiminen alkaa.

Toinen merkittävä huomio kirjallisen opinnäytteeni valmistumisen ajalta oli vierailu Espoon EMMA-taidemuseoon. Kuljin läpi erilaisten näyttelyiden, kunnes pysähdyin kokoelman kohdalle, jonka nimi oli Ihminen, identiteetti ja keho. Esittelyteksti kertoi seuraavaa: ”Teokset kysyvät, kuka minä olen, mitkä ovat roolini, onko yhtenäistä minuutta ja identiteettiä olemassa vai onko identiteetti alati muuttuva”. Tunsin jo tekstiä lukiessani uudenlaista yhteyttä laajempaan taiteilijoiden kenttään. Olinhan lähtenyt liikenteeseen omana itsenä näyttämöllä olemisen kysymyksen kanssa epävarmana siitä, kannattaisiko minun tarttua koko aiheeseen. Kuvittelin, ettei minun kannattaisi, koska esimerkiksi performanssitaiteijat tietäisivät aiheesta minua enemmän.

Astuin näyttelyyn, ja sisääni laskeutui rauha. Kuvataiteilijat olivat kuvanneet itsestään videoita, ja tehneet siitä taidetta. Taiteilija kylpemässä työhuoneellaan, ja toinen piirtämässä silmänrajauskynällä viivoja kasvoihinsa. Tuntui siltä, että omana itsenä näyttämöllä olemisen kysymys yhdisti meitä, ja aivan uudenlainen keskusteluikkuna oli avautunut minun ja näiden taiteilijoiden välille. Virkistävää.

Loppuun vielä Julia Robertsin vastaus Patricia Arquetten kysymykseen Actors on actors -ohjelmasta, joka löytyy Youtubesta (linkki lähdeluettelossa). Patricia halusi ensin tietää, miten Julia reagoi siihen, kun häneen alettiin viitata nimellä “American sweetheart”. Julia vastasi, ettei koskaan ole ollut sensitiivinen sellaiselle, vaan koki nimityksen tuovan suojaa ammattiminän ja oman itsen välille. Alla oleva keskustelu on vapaa käännökseni alkuperäisestä.

PATRICIA ARQUETTE: Tuo kuulostaa terveeltä tavalta ajatella asiaa. Hyvältä selviytymismekanismilta. Eli ajatteletko, että julkisuuskuvasi, tai kuka ikinä oletkaan ihmisten mielestä, on eri kuin oma todellinen itsesi, todellisessa elämässäsi?

JULIA ROBERTS: Ajattelen, että ne olivat aikanaan täysin eri asia. Mutta nykyään ajattelen, että ne... ovat vain eri asia.

TUTKIJAMINÄ: Ammattiminä ja arjen oma itse siis lähestyvät uran edetessä toisiaan. Ja näin on hyvä. Uskon, että tämä on ainoastaan tervettä suhtautumista lisäävä asia. Voin olla paremmin läsnä niin näyttämöllä kuin muuallakin, kun olen laskeutunut ja rauhoittunut tilanteeseen. Teen parempia uravalintoja, kun mietin, mitä minä todella haluan, enkä erottele ammattiminääni omista elämän tavoitteistani. Puen päälleni tarvittaessani kuvitteellisen näyttelijän superpuvun, kuten Teatterikorkeakoulussa Tšehov-näyttelijäntyötekniikan kurssilla teimme muutama viikko sitten. Mutta se ei ole läpäisemätön suojaava panssarikuori, vaan rohkaiseva vaate, joka antaa voimaa ja siivittää kohti uusia haasteita.

Lähteet

Arlander, Annette. 2011. Tekijä esiintyjänä – esiintyjä tekijänä. Teoksessa Annukka Ruuskanen (toim.) *Nykyteatterikirja. 2000-luvun alun uusi skene*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu 86–100.

Butler, Judith. 2006. *Hankala sukupuoli. Suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi*. Helsinki: Gaudeamus (1990).

Goffman, Erving. 1959. *The presentation of self in everyday life*. New York/London/Toronto/Sydney/Auckland: Anchor books.

Goffman, Erving. 1961. *Encounters. Two studies in the sociology of interaction*. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company.

Helavuori, Hanna. 2011. Mitä esiintyjä tekee nykytetterissa? Teoksessa Annukka Ruuskanen (toim.) *Nykyteatterikirja. 2000-luvun alun uusi skene*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu 86–100.

Hulkko, Pauliina. 2013. Amorialiasta Riitaan –Ehdotuksia näyttämön materiaaliseksi etiikaksi. *Acta Scenica* 32. Helsinki: Teatterikorkeakoulu

Kirby, Michael. 2002. *On Acting and Non-Acting*. Teoksessa Zarilli, Phillip B (toim). *Acting (re)considered –a theoretical and practical guide (second edition)*. London/New York: Routledge, 40–52.

Koskinen, Anu. 2013. Tunnetiloissa. Teatterikorkeakoulussa 1980- ja 1990-luvuilla opiskelleiden näyttelijöiden käsitykset tunteista ja näyttelijöiden tunnetyöskentelystä. *Acta Scenica* 32. Helsinki: Teatterikorkeakoulu

Schechner, Richard. 1985. *Between Theater and Anthropology*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.

Schechner, Richard. 2013. Performance studies – An introduction (third edition).
London/New York: Routledge.

Variety Studios. Actors on actors. Julia Roberts & Patricia Arquette. Kohdasta 27:10.
Haastattelun ensiesitys 4.6.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=BFnhAqrZ3eM>
(Haettu 24.11.2019)